

GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHÖGSKOLAN

Manuella Demir

Hedersrelaterat våld och förtryck

En studie om rättsväsendets hantering av hedersrelaterade mål
under 2017-2020

HRO800 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng
Juridiska Institutionen

Handledare: Ester Herlin-Karnell
Examinator: Wanna Svedberg Andersson

Höstterminen 2020

Innehållsförteckning

Summary	1
Sammanfattning	2
Förord	3
Förkortningar	4
1. Inledning	5
1.1 Introduktion	5
1.2 Motivering av ämnesval	6
1.3 Syfte och frågeställningar	6
1.4 Metod	7
1.4.1 Rättsvetenskaplig metod	7
1.4.2 Juridisk metod	8
1.4.3 Empirisk metod	9
1.5 Teoriram	11
1.6 Material	12
1.6.1 Datainsamling och urval	12
1.6.2 Annat material	13
1.6.3 Kommentarer kring materialet	13
1.7 Avgränsningar	14
1.8 Forskningsläge	15
2. Heder	18
2.1 Hedersbegreppet	18
2.2 Definition av hedersrelaterad brottslighet	18
2.3 Karaktäristik för hedersrelaterat våld och förtryck	19
3. Rättsprinciper	22
3.1 Legalitetsprincipen	22
3.2 Likhetsprincipen	22
3.3 Generalitetskravet	23
3.4 Objektivitetsprincipen	23
4. Rättsläget 2017-2020	24
4.1 Politiska reformer och lagstiftningsåtgärder	24
4.2 Regelverket innan år 2020	26
4.3 Regelverket år 2020	27
4.3.1 Nuvarande svensk lagstiftning	27
4.3.2 Förarbeten till den nya straffskärpningsgrunden	28

5. Empirisk undersökning	30
5.1 Om tabellerna	30
5.2 År 2017	31
5.2.1 Tabell år 2017	31
5.2.2 Sammanfattning av tabell 2017	32
5.3 År 2018	34
5.3.1 Tabell år 2018	34
5.3.2 Sammanfattning av tabell 2018	35
5.4 År 2019	37
5.4.1 Tabell år 2019	37
5.4.2 Sammanfattning av tabell 2019	38
5.5 År 2020	39
5.5.1 Tabell år 2020	39
5.5.2 Sammanfattning av tabell 2020	39
5.6 Jämförelse av resultaten för samtliga år	41
6. Diskussion	44
6.1 Diskussion om rättstillämpningen utifrån likhets- och legalitetsprincipen	44
6.1.1 Diskussion om resultatet	44
6.1.2 Diskussion kring den kulturella aspekten	48
6.2 Diskussion om rättsläget utifrån likhets- och legalitetsprincipen	51
7. Slutsatser	55
8. Vidare forskning	57
Käll- och litteraturförteckning	58
Rättsfallsförteckning	62
Bilaga 1 - Domar från 2017	63
Bilaga 2 - Domar från 2018	69
Bilaga 3 - Domar från 2019	72
Bilaga 4 - Domar från 2020	75

Summary

Honor-related violence and oppression occurs frequently in Sweden. These acts are complex in nature and affect the victims very hard, which is why it is important for the authorities and the judiciary to have knowledge about the phenomenon. It has been a debated topic for a long time, which recently resulted in the introduction of honor motives as a special basis for aggravated penalties in the Penal Code.

The purpose of the essay is to investigate how the legal system, especially Courts, handles honor-related crimes. Therefore, the essay has conducted an empirical study, where a number of lower Court decisions have been examined, in order to be able to say something about the actual legal management. Followed by a discussion regarding possible problems with the legal application. The application of law has been reviewed on the basis of legal principles, such as the principles of legality, equality and objectivity. Furthermore, the application of law has been examined from an ethnic point of view, which has shed light on how the Courts handle a provision that includes mainly individuals of foreign descent.

What the study shows is that there is a lack of a uniform practice. In some cases the question of honor is not discussed at all, in other cases it is either touched briefly or in detail. In cases where there has been a motive of honor, it has often been an aggravating circumstance in terms of penalty value. However there are some cases which have not taken the honor motive into account in the assessment of the penalty value. Furthermore, it has been shown that the application of law is not entirely satisfying from a legality and equality perspective. The Courts need to become better at referring to an applicable provision and to become clearer in their assessments. In addition, there may be reasons for further criminalization as it can be questioned whether a special basis for aggravated penalties can improve the application of law and clarify the legal situation.

Sammanfattning

Hedersrelaterat våld och förtryck är vanligt förekommande i Sverige. Dessa gärningar är komplexa till sin art och drabbar offren väldigt hårt, varför det är viktigt att myndigheter och rättsväsendet har kunskap om fenomenet. Det har länge varit ett omdebatterat ämne och de flitiga diskussionerna resulterade nyligen i införandet av hedersmotiv som en särskild straffskärpningsgrund i brottsbalken.

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur rättssystemet, särskilt domstolar, hanterar och resonerar kring hedersrelaterad brottslighet. Därav har det genomförts en empirisk undersökning, där ett flertal underrättsavgöranden har granskats, i syfte att kunna säga något om den faktiska rättsliga hanteringen. Därefter har det förts en diskussion beträffande eventuell problematik kring den rättsliga hanteringen. Rättstillämpningen har granskats utifrån rättsstatliga principer som legalitet-, likhet- och objektivitetsprincipen. Vidare har rättstillämpningen granskats utifrån ett etniskt perspektiv, vilket har belyst hur domstolar hanterar en bestämmelse som tar sikte på främst individer av utländsk härkomst.

Vad studien visar är att det saknas en enhetlig praxis. I vissa fall berörs inte hedersfrågan överhuvudtaget, i andra fall berörs det kort eller utförligt. I dem fall ett hedersmotiv har förelegat har det många gånger utgjort en försvårande omständighet vid straffvärdebedömningen. Dock finns det ett flertal fall där ett hedersmotiv har bedömts föreligga, utan att detta har fått genomslag på straffvärdet. Vidare har det visat sig att rättstillämpningen inte är helt tillfredsställande utifrån ett legalitet- och likhetsperspektiv. Domstolar behöver bli bättre på att hänvisa till en påföljdsbestämmelse i samband med beaktandet av ett hedersmotiv i straffvärdebedömningen. Dessutom finns det behov av tydligare bedömningar och motiveringar i domskrivningen avseende hedersaspekten. Till följd av dessa brister i den rättsliga hanteringen, kan det finnas skäl för ytterligare kriminalisering då det kan ifrågasättas om enbart en straffskärpningsgrund kan förbättra rättstillämpningen och klargöra rättsläget.

Förord

Fyra och ett halvt år har lidit mot sitt slut och min juristexamen börjar närma sig. Tiden har sprungit förbi och det känns näst intill överkligt att jag snart är jurist.

Denna uppsats tillägnar jag alla utsatta, främst alla kvinnor och flickor där ute som lever under våld och förtryck av sina närstående. Ni är starka och ni förtjänar bättre.

Med uppsatsen vill jag även sända ett budskap till jurister och andra makthavare. Ni/vi har ett ansvar att ta all typ av kränkning av människans fri- och rättigheter på allvar. Ett ansvar att utöva makten på ett korrekt sätt och inte missbruka denna. I detta ligger både att skydda de som faller offer för våld och förtryck, samt att tillämpa lagen på ett objektivet och proportionerligt sätt så att eventuella domar som meddelas upplevs som relativt rättvisa och rimliga.

Göteborg, december 2020

Manuella Demir

Förkortningar

BrB	Brottsbalken (1962:700)
Brå	Brottsförebyggande rådet
Dir.	Kommittédirektiv
JT	Juridisk Tidskrift
JuU	Riksdagens Justitiekott
Kap.	Kapitel
NCK	Nationellt centrum för kvinnofrid
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken (1942:740)
RF	Regeringsformen (1974:152)
RH	Rättsfall från Hovrätten
SFS	Svensk författningssamling
Skr.	Regeringens skrivelse
SOU	Statens offentliga utredningar

1. Inledning

1.1 Introduktion

Året var 1996 när det första hedersmordet, i modern tid, ägde rum i Sverige. Det var en 15-årig tjej vid namnet Sara som blev mördad av sin bror och manliga kusin för att ha träffat en kille av svensk härkomst.¹ Över tjugo år har förflutit sedan denna händelse, och först nu, år 2020, har gärningar begångna med hedersmotiv införts som en straffskärpningsgrund i brottsbalken. Det pågår i skrivande stund diskussioner om att införa en särskild bestämmelse som tar sikte på hedersbrott. Eftersom hedersrelaterat våld och förtryck är ett ämne som diskuteras flitigt i dagsläget är det av intresse att få en inblick i rättsväsendets hantering av denna typ av brottslighet på senare år. Hur har rättsläget och rättstillämpningen sett ut innan respektive efter den nämnda lagändringen? Hur väl upprätthåller rättstillämpningen legalitet- och likhetsprincipen? Är införandet av hedersmotiv som straffskärpningsgrund tillräckligt för att uppnå dessa principer och en tillfredsställande rättstillämpning? Eller finns det ytterligare behov av klargöranden? Detta är några frågor som kommer att diskuteras i denna uppsats.

I en statlig utredning från 2020 framgår att hedersrelaterat våld och förtryck är ett stort problem både internationellt och i Sverige.² Det finns flera olika statistiska undersökningar som kan nämnas för att ge en uppfattning om problemets storlek. En undersökning är det Brottsförebyggande rådets (Brå) kriminalstatistik beträffande äktenskapstvång, vilseledande till tvångsäktenskapsresa samt könsstympning. Denna statistik tyder på att det under 2018 anmäldes 118 fall av äktenskapstvång, 13 fall av vilseledande till tvångsäktenskapsresa och 38 fall av könsstympning, varav 15 var begångna utomlands. Under 2019 anmäldes totalt 110 fall av äktenskapstvång och vilseledande till tvångsäktenskapsresa samt 39 fall av könsstympning.³ En annan undersökning kallad Gift mot sin vilja (2009:5) visade att cirka 70 000 unga, flertalet kvinnor, har ett begränsat eller villkorat val när det gäller äktenskap och val av partner.⁴ Slutligen kan nämnas Länsstyrelsen i Östergötlands län som bland annat driver en stödtelefon i ärenden rörande hedersvåld. Under 2019 kontaktades stödtelefonen i 1 019 ärenden, av 1 054 utsatta personer. Bland de utsatta var 81 procent flickor eller kvinnor, 14 procent pojkar eller män och 5 procent personer vars könstillhörighet inte framkom under samtalet. Minst 56 procent av dem utsatta var under 18 år.⁵ Mörkertalet kring antalet hedersrelaterade fall är dock stort, mot bakgrund av att det finns olika definitioner av hedersrelaterat våld och förtryck, hedersrelaterade gärningar saknar egen brottskod och handlingarna sker oftast bakom stängda dörrar.⁶

¹ RH 1998:8.

² SOU 2020:57, s. 14.

³ Prop. 2019/20:131, s. 27.

⁴ Ibid, s. 27.

⁵ Ibid, s. 29.

⁶ Ibid, s. 27.

Hedersrelaterat våld och förtryck är således ett stort problem i Sverige. Därför är det oerhört viktigt att denna brottslighet bekämpas. Det är även viktigt att de fall som faktiskt tar sig till domstol hanteras på ett lämpligt sätt. Åklagarnas och domstolarnas hantering av dessa mål kommer vara i fokus inom ramen för denna framställning.

1.2 Motivering av ämnesval

Anledningen till att just hedersrelaterad brottslighet valdes som uppsatsämne är för att våld i nära relationer i allmänhet alltid har intresserat. Efter att ha arbetat på Göteborgs tingsrätt under några månader i år förstod jag hur vanligt förekommande denna typ av brottslighet är. Av dem mål som åklagaren gjorde gällande heder, var den tilltalade en man eller kille med utländsk härkomst. Därav väcktes intresset för hur hedersrelaterade gärningar hanteras av åklagarna och domstolarna. Några frågor som dök upp var: Vad krävs för att en gärning ska betraktas som hedersrelaterad? Hur skiljer sig dessa gärningar från annat våld i nära relationer? Räcker det att individen har en annan påbrå för att det ska klassificeras som heder? Detta är några av dem frågor som kommer att lyftas i denna uppsats.

Hedersmotiv som straffskärpningsgrund infördes i brottsbalken den 1 juli 2020, några månader innan uppsatsskrivandet satte fart. Tanken var därför att undersöka om och hur denna lagändring hade påverkat rättstillämpningen sedan tidigare. Eftersom det inte hade löpt tillräckligt lång tid från ikraftträdandet av lagändringen till uppsatsskrivandet, var det inte möjligt att enbart fokusera på avgöranden från 2020 för att få en bild av rättstillämpningen. Därav upplägget att blicka tillbaka tre år för att sedan röra sig framåt i tiden, i syfte att kunna säga något om hur rättsläget samt rättstillämpningen har utvecklats.

1.3 Syfte och frågeställningar

Inledningsvis kommer frågan om vad som karakteriserar hedersrelaterat våld och förtryck att besvaras. Detta för att ge en grundläggande förståelse för fenomenet, vilket är nödvändigt att ha med sig inför uppsatsens kommande delar. Därefter kommer frågan om hur det svenska straffrättsliga skyddet mot hedersrelaterat våld och förtryck har sett ut under tidsperioden 2017-2020 att besvaras. Syftet är att bidra till en förståelse för hur rättsläget har sett ut under denna tidsperiod.

Ett annat syfte, som kan sägas vara det huvudsakliga, är att undersöka hur rättstillämpningen avseende hedersrelaterat våld och förtryck har sett ut under tidsperioden 2017-2020.

För att kunna genomföra detta har en mängd underinstansdomar insamlats, vilka kommer att granskas utifrån några bestämda frågeställningar, som anges specifikt i avsnitt 1.4.3.

Frågeställningarna tar sikte på åklagarens roll i dessa mål i samband med huvudförhandlingen och domstolens rättstillämpning. Ändamålet är att undersöka huruvida åklagarna har en rutin

i att åberopa heder, om domstolar ofta bifaller denna del av gärningsbeskrivningen, om hedersmotivet verkar i en straffskärpande riktning eller inte, samt att undersöka hur domstolar diskuterar kring heder.

Av resultatet kommer följdfrågan om rättstillämpningen under nämnda tidsperiod har varit tillfredsställande utifrån legalitet-, likhet- och objektivitetsprincipen att diskuteras. Nämnda principer är viktiga utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv och särskilt viktiga i dessa sammanhang, då bestämmelsen om hedersmotiv främst tillämpas på individer med annan påbrå än den svenska. Eventuella upptäckta brister i rättstillämpningen kommer att diskuteras. Även frågan om den nuvarande lagstiftningen i området är tillräcklig för att hantera de upptäckta bristerna i rättstillämpningen samt för att uppnå nämnda rättsprinciper, kommer avhandlas. En *de lege ferenda* argumentation kommer vävas in, varav frågan om rättsläget behöver förbättras i vissa avseenden och hur detta kan göras, kommer att behandlas. Detta följer av avsnitt 6.

1.4 Metod

1.4.1 Rättsvetenskaplig metod

För att kunna uppnå syftet med denna uppsats kommer en rättsvetenskaplig metod att användas, vilken innefattar en rättslig del och en empirisk del. Rättsvetenskapen har ett flertal metoder. Valet av metod beror på den uppgift som studien ägnar sig åt. Uppgifterna som uppsatsen ägnar sig åt kan kort sägas vara att presentera "gällande rätt" i området, att analysera hur rättstillämpningen ser ut samt att föreslå förbättringar. I stort sett alla metoder som kan brukas för att öka kunskapen om rätten är rättsvetenskapliga i den mån ett juridiskt perspektiv ingår i detta.⁷ Uppsatsen består av en kombination av traditionell juridisk metod och empirisk metod. Användningen av dessa två metoder har varit en förutsättning för att få en helhetsbild av rättsläget och rättstillämpningen rörande hedersrelaterade gärningar. Utan en förståelse för rättsregler och förarbeten kan det vara svårt att utifrån den empiriska undersökningen dra adekvata slutsatser om hur rättsläget ser ut i praktiken. Metoden som har använts i detta arbete kan enligt Sandgrens definition benämnas som *integrativ rättsvetenskap*. Denna rättsvetenskapliga metod innebär att traditionell juridisk metod integreras med en undersökning av empiriskt material.⁸ Enligt Sandgren är det en fördel att det inom juridiken söks svar på frågor bortom de traditionella rättskällorna och att metoder som ligger utanför den juridiska metoden används.⁹

⁷ Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, 2018, s. 48.

⁸ Sandgren, Claes, *Om empiri och rättsvetenskap*, del I, JT 1995/96, s. 734; Sandgren, Claes, *Vad är rättsvetenskap?*, 2009, s. 19.

⁹ Sandgren, Claes, *Om empiri och rättsvetenskap*, del I, JT 1995/96, s. 728; Sandgren, Claes, *Om teoribildning och rättsvetenskap*, JT 2004/05, s. 309.

Användandet av en rättsvetenskaplig metod öppnar vidare upp för möjligheten att ge rekommendationer kring gällande rätt och diskutera det rättsliga läget utifrån möjliga lösningar.¹⁰ Argumentationen är en central del av den rättsvetenskapliga metoden och denna behöver inte vara förankrad i rättskällorna.¹¹ En sådan argumentation eller lösning, som inte stödjer sig på gällande rätt och som anförs i syfte att förbättra rättstillämpningen kallas för *de lege ferenda*.¹² Det är enligt Sandgren önskvärt att de lege ferenda argumentation byggs under med empiriskt material.¹³

1.4.2 Juridisk metod

Den juridiska metoden kan användas för att säga något om "gällande rätt" och för att undersöka hur rättstillämpningen ser ut i praktiken. Den juridiska metoden undersöker traditionella rättskällor som lag, förarbeten, praxis och doktrin. Metoden är juristens tillvägagångssätt för att fastställa gällande rätt, tolka lagen, sätta gränserna för den juridiska argumentationen, tillämpa rättskällorna och lösa rättsliga problem. För att kunna göra detta tillhandahåller metoden en del hjälpmedel i form av tekniker och principer.¹⁴ Ett sådant hjälpmedel är rättskällevärdet, vilken är en hierarkiskt ordnad lära med lagstiftningen högst upp som den enda bindande källan som *ska* beaktas, följt av förarbeten och prejudikat som *bör* beaktas och i botten juridisk doktrin och sedvänja som *får* beaktas av rättstillämparen.¹⁵ Rättskällevärdet ingår både i den juridiska metoden och i den rättsvetenskapliga metoden. I den senare ingår den i vid mening, i syfte att fastställa gällande rätt. Den juridiska metoden och den rättsvetenskapliga metoden överlappar således till viss del. Den juridiska metoden kan dock sägas vara mer praktiskt inriktad då den behandlar konkreta rättsliga problem, medan rättsvetenskapen företar en form av systematisk undersökning i syfte att öka kunskapen inom fältet.¹⁶

Den juridiska metoden kommer i uppsatsen att tillämpas på två sätt. Dels inledningsvis när relevant lagstiftning och tillhörande förarbeten presenteras. Detta för att säga något om hur rättsläget avseende hedersrelaterad brottslighet ser ut. Enligt rättskällevärdet är det nödvändigt att känna till lagen och en fördel att ha kännedom om förarbeten då de talar om vad lagstiftarens intentioner är med lagen. Den juridiska metoden kommer även in i uppsatsens andra del, den empiriska delen, då metoden även har praktiska inslag. Metoden intresserar sig för att lösa rättsliga problem och kan därför användas för att undersöka rättstillämpningen avseende brott med hedersmotiv. I avsnittet nedan följer en genomgång av hur den empiriska metoden har kommit till användning i uppsatsen. Kort sagt kommer en större mängd

¹⁰ Sandgren, Claes, *Vad är rättsvetenskap?*, 2009, s. 182 och s. 197.

¹¹ *Ibid*, s. 182 och s. 185.

¹² Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2018, s. 36.

¹³ Sandgren, Claes, *Vad är rättsvetenskap?*, 2009, s. 33-34.

¹⁴ Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2018, s. 66-67; Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, 2018, s. 46.

¹⁵ Sandgren, Claes, *Är rättsdogmatiken dogmatisk?*, 2005, s. 651.

¹⁶ Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, 2018, s. 48.

underrättsavgöranden att granskas, då det saknas avgöranden från högre instans.¹⁷ Underrättsavgöranden utgör inte en rättskälla av hög rangordning och inte heller svaret på gällande rätt, enligt rättskälleläran. Ett avgörande från Högsta domstolen som skulle vara av annan uppfattning än etablerad underrättspraxis, skulle urholka denna.¹⁸ Detta har uppsatsförfattaren haft i åtanke när eventuella slutsatser har dragits kring rättsväsendets hantering av dessa gärningar. Därmed har det funnits en medvetenhet om att inte dra för långtgående slutsatser av den empiriska undersökningen, utan de slutsatser som har dragits kring rättstillämpningen och rättsläget har varit kopplade till det undersökta materialet.

1.4.3 Empirisk metod

Den empiriska delen av uppsatsen består som sagt av en studie av underrättspraxis. Underrättspraxis utgör ingen traditionell rättskälla, utan utgör så kallat empiriskt material.¹⁹ Empiriska källor kan användas bland annat för att tolka ett lagrum eller för att diskutera kring ett lagrums ändamålsenlighet.²⁰ Underrättspraxis kan även användas för att fastställa gällande rätt i faktiskt mening, då det visar hur den praktiska tillämpningen ser ut i underrätterna. Sandgren skiljer nämligen på gällande rätt i faktiskt mening och gällande rätt i sedvanlig mening. Det sistnämnda syftar på den rätt som framgår av lag och rättsprejudikat, medan gällande rätt i faktisk mening är vad som kan fastställas utifrån material från första instans. Innehållet i denna typ av gällande rätt kan utrönas enbart till följd av en genomgång av mer omfattande material från första instans.²¹ Användandet av en empirisk undersökning är särskilt aktuellt i situationer där avgöranden från Högsta domstolen saknas.²² Vilket, som tidigare nämnt, är fallet i hedersrelaterade mål.²³

Empiri är vetenskapliga studier av verkligheten. Användandet av en empirisk metod är således att ägna sig åt rättsvetenskap.²⁴ Syftet är att resultatet ska grunda sig på fakta som påvisats genom en undersökning och resultatet ska kunna kontrolleras av andra. Studien ska således vara möjlig att återupprepas.²⁵ Metoden används för att skapa en uppfattning om hur verkligheten ser ut bortom rättskällorna. Empirisk metod ger verktyg för att systematiskt samla in nödvändig data, sammanfatta denna på ett överskådligt sätt, utläsa frekvensen av olika förekommande faktorer i förhållande till varandra samt analysera utfallet. Metoden kan användas för att räkna och få ett mått på allmängiltiga slutsatser av materialet eller på eventuella problem, då den fokuserar på att se mönster och tendenser i en större mängd data,

¹⁷ SOU 2018:69, s. 86.

¹⁸ Nääv, Maria & Zamboni, Mauro, *Juridisk metodlära*, 2018, s. 39.

¹⁹ Sandgren, Claes, *Vad är rättsvetenskap?*, 2009, s. 47; Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, 2018, s. 54-55.

²⁰ Sandgren, Claes, *Vad är rättsvetenskap?*, 2009, s. 199.

²¹ *Ibid*, s. 17.

²² Sandgren, Claes, *Om empiri och rättsvetenskap*, del II, JT 1995/96, s. 1037.

²³ SOU 2018:69, s. 86.

²⁴ Sandgren, Claes, *Vad är rättsvetenskap?*, 2009, s. 177-178.

²⁵ Denscombe, Martyn, *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*, 2009, s. 364.

istället för att undersöka ett mindre material på djupet.²⁶ Det finns oändligt med kunskap och teorier om hur man ska gå tillväga för att utföra en optimal empirisk undersökning. Metoden som i grunden är samhällsvetenskaplig, ställer dock inte lika höga metodkrav på ett juridiskt examensarbete som för en statistiker eller samhällsvetare på motsvarande nivå.²⁷ Med detta sagt kommer metoden att beskrivas på det sätt som den har tillämpats i denna uppsats. Dock förekommer ingen fördjupad diskussion om den empiriska metodens beståndsdelar.

Den empiriska undersökningen kommer att presenteras i avsnitt 5. Det är totalt 44 stycken domar som ligger till grund för denna undersökning. De utvalda domarna härstammar från åren 2017-2020 och består av olika typer av hedersrelaterade gärningar. Beskrivningen av domarna förekommer i bilagor i slutet av uppsatsen. Det finns fyra bilagor, en för varje år. Bilaga 1 består av domarna från 2017, bilaga 2 består av domarna från 2018 och så vidare.

Domarna har granskats utifrån några utvalda frågeställningar. Resultatet har kvantifierats för att ge ett mått på de undersökta faktorerna. Detta har systematiserats i tabeller. Syftet har varit att få en översiktlig bild av rättstillämpningen, inklusive åklagarens roll, år för år under tidsperioden 2017-2020. Frågeställningarna som avgörandena har studerats utifrån är följande:

1. Har åklagaren gjort gällande ett hedersmotiv eller att gärningen har varit hedersrelaterad i gärningsbeskrivningen?
2. Har åklagaren använt ordet heder uttryckligen i gärningsbeskrivningen eller beskrivit hedersmotivet med andra ord?
3. Har domstolen gjort bedömningen att ett hedersmotiv har förelegat?
4. Förekommer ordet heder uttryckligen i domskälen?
5. Har domstolen definierat begreppen heder, hedersmotiv eller hederskultur utförligt, alternativt motiverat sin bedömning i hedersfrågan utförligt?
6. Har domstolen beaktat ett eventuellt hedersmotiv vid straffvärdebedömningen?
7. Har domstolen i domen hänvisat till Åklagarmyndighetens handbok från antingen 2006 eller 2020?
8. Har domstolen i domen hänvisat till något av förarbetena Dir. 2017:25 (år 2017), SOU 2018:69 (år 2018 och 2019) eller Prop. 2019/20:131 (år 2020)?

Eftersom en empirisk undersökning ska vara möjlig att genomföras av en annan person och resultera i samma utgång som den förra forskaren²⁸ är det viktigt att vara tydlig med dem frågeställningar som leder den empiriska undersökningen och kriterierna som är avgörande för bedömningarna som görs. De flesta frågeställningarna är av sådant slag att det inte går att göra skilda bedömningar, oberoende vem som utför undersökningen. Dock kräver fråga fem och sex ett tydliggörande. För att bedömningen eller motiveringen i hedersfrågan ska anses

²⁶ Denscombe, Martyn, 2009, s. 59.

²⁷ Sandgren, Claes, *Om empiri och rättsvetenskap*, del II, JT 1995/96, s. 1055.

²⁸ Denscombe, Martyn, 2009, s. 364.

vara "utförlig" har förutsättningen varit att motiveringen åtminstone är längre än en mening och har beskrivits med andra ord än standard definitionerna som åklagarna använder i gärningsbeskrivningen. Exempelvis om domstolen betraktar en gärning som hedersrelaterad för att gärningen har begränsat målsägandens frihet, så har inte detta bedömts vara en utförlig bedömning eftersom den är kort och är en vanlig formulering som åklagarna använder i gärningsbeskrivningen när hedersmotiv åberopas. Vad gäller en utförlig definiering eller förklaring till hedersbegreppet kan det antingen vara när domstolen är tydlig med vilken definition av heder som läggs till grund för bedömningen eller när domstolen förklarar begreppen heder, hederskultur och/eller hedersmotiv. Även de situationer när det återges i domen vad parterna eller ett eventuellt sakkunnigt vittne har berättat om heder har omfattats.

Vad gäller fråga nummer sex, om domstolarna har "beaktat" ett hedersmotiv vid straffvärdebedömningen, kan olika förhållningssätt eller uttryckssätt anses vara ett beaktande. Exempelvis om domstolarna uttryckligen skriver i domen att ett hedersmotiv utgör en försvårande omständighet alternativt att ett hedersmotiv har beaktats inom ramen för exempelvis 29 kap. 1 § 2 st BrB. Dock om ett hedersmotiv inte har nämnts i domskälen och det därefter skrivs att den tilltalades motiv ska beaktas vid straffvärdebedömningen, så har inte detta motiv tolkats som ett hedersmotiv. Det kommer framgå av genomgången av domarna, i bilagorna, på vilket sätt hedersmotivet har beaktats av domstolarna. I dem fall domstolarnas formuleringar är svårtolkade kommer uppsatsförfattarens egna tolkning att framgå. Det kommer även framgå av den empiriska undersökningen hur domstolarna har beaktat ett hedersmotiv vid straffvärdebedömningen i dem olika målen samt varför domarna har ansetts vara utförliga eller inte. Detta för att det ska vara tydligt för läsaren och för att denna undersökning ska kunna genomföras av någon annan med i princip samma utgång.

1.5 Teoriram

Den inledande delen av uppsatsen som består av en genomgång av rättsregler, präglas av en rättspositivistisk teori, vilket är ett inslag i den juridiska metoden. Enligt en sådan teori säger rättskällor något om rättsläget och därav om verkligheten.²⁹ En regel är enligt rättspositivismen juridisk och gällande om den är fastslagen i en viss rättskälla. Detta gäller oavsett om regeln är orättvis eller omoralisk. Det finns således en skillnad mellan "är" och "bör".³⁰ Detta ska dock inte förväxlas med att moralisk kritik inte kan riktas mot gällande rätt inklusive domstolarnas tolkning och tillämpning av densamma. Rättspositivismen fokuserar nämligen på argumentation på rättskällennivån, inte på tolknings- och tillämpningsnivån.³¹ Exempelvis är det möjligt att kritisera domstolarna för att lägga alltför stor vikt vid trohet mot lagens bokstav och alltför lite vikt vid åstadkommande av rättvisa resultat i det enskilda fallet.

²⁹ Sandgren, Claes, *Vad är rättsvetenskap?*, 2009, s. 72.

³⁰ Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2018, s. 55-56.

³¹ *Ibid*, s. 48 och s. 50-51.

Den andra delen av uppsatsen, den empiriska undersökningen, bör enligt Sandgren genomföras utifrån en viss utgångspunkt eller ett visst syfte. Det kan till exempel vara att materialet undersöks i syfte att få en uppfattning om “verkligheten”, ett faktiskt förhållande eller ett samhällsproblem. Alternativt kan materialet analyseras utifrån ett perspektiv, en värdering eller rättsliga principer.³² Grundläggande rättsliga principer kan nämligen utgöra rättsliga teorier enligt Sandgren.³³ När rättsliga principer läggs till grund för en undersökning, inbegriper teori en föreställning om hur verkligheten är och borde vara beskaffad, vilket utgör en rättspositivistisk analys.³⁴ Mot bakgrund av detta kan det konstateras att domarna kommer granskas utifrån ett praktiskt synsätt för att kunna säga något om rättsväsendets hantering av ett faktiskt förhållande eller ett samhällsproblem som hedersrelaterad brottslighet utgör.³⁵ De utvalda frågorna som domarna kommer granskas utifrån har ansetts vara relevanta då de bidrar till en förståelse för rättsväsendets hantering av hedersrelaterad brottslighet samt huruvida rättstillämpningen är enhetlig, tydlig, utförlig och objektiv. Här får således legalitet-, likhet- och objektivitetsprincipen utrymme, vilka anses utgöra teorier enligt Sandgren. Även uppsatsens diskussionsavsnitt kommer ledas av dessa principer. Det analyseras hur rättstillämparen både kan skydda dem som faller offer för denna typ av brottslighet och samtidigt tillämpa lagen på ett objektivt sätt. Objektivitet i dessa sammanhang syftar främst på att ovidkommande omständigheter som en individs etnicitet inte får en avgörande betydelse i bedömningen av heder. Således kommer även rättsstatliga värderingar som icke-diskriminering och allas lika värde att tillämpas, vilket klassificeras som utomrättslig teori.³⁶ Sammantaget kan uppsatsens teoretiska utgångspunkt sägas vara en kombination av en praktisk synvinkel, rättsstatliga principer och rättsstatliga värderingar.

1.6 Material

1.6.1 Datainsamling och urval

Det empiriska materialet i denna uppsats består av ett urval av 44 domar som handlar om hedersrelaterat våld och/eller förtryck. Det är som sagt tingsrätts- och hovrättsdomar. Avgörandena har erhållits genom databasen JUNO. Sökordet som användes var “hedersrelaterad brottslighet”. Sökordet “hedersrelaterat våld” gav inte lika bra sökningsresultat då fler tvistemål dök upp och även fler brottmål som inte var hedersrelaterade i sin karaktär. Sökfältet begränsades genom att allmänna domstolar valdes samt åren 2017, 2018, 2019 och 2020. Sökningen gav en träff på 58 domar. Efter en kvalitativ genomgång av dessa 58 avgöranden valdes 14 stycken bort. De bortvalda domarna var bland annat sådana att begreppet heder dök upp i domen, men användes i en annan

³² Sandgren, Claes, *Vad är rättsvetenskap?*, 2009, s. 19-22.

³³ Sandgren, Claes, *Om teoribildning och rättsvetenskap*, JT 2004/05, s. 298.

³⁴ Sandgren, Claes, *Vad är rättsvetenskap?*, 2009, s. 72.

³⁵ Prop. 2019/20:131, s. 1.

³⁶ Sandgren, Claes, *Vad är rättsvetenskap?*, 2009, s. 73-74.

kontext än den undersökta (till exempel uttrycket “heder och samvete” som kan förekomma inom andra rättsområden). Vissa gällde annan brottslighet än brott mot person. Alternativt var sådana att någon av parterna nämnde ordet heder, men varken åklagaren eller domstolen behandlade frågan, varför dessa domar inte skulle bidra till att besvara uppsatsens frågeställningar. Efter sorteringen av domarna kvarstod 44 stycken, vilka ligger till grund för den empiriska studien.

Eftersom det inte förs någon specifik statistik över hedersrelaterade brott är det inte möjligt att genomföra en heltäckande sökning. I förevarande fall är sökningen till exempel begränsad till de domar som faktiskt innehåller termen “heder”. Det innebär att de avgöranden där frågan om heder förekommit i exempelvis polisens förundersökning men av någon anledning inte kommit med i domen, inte har omfattats av sökningen. De undersökta fallen utgör därmed ett urval och är inte heltäckande för perioden. Dock borde de ge en förhållandevis god bild av rättsväsendets hantering av hedersrelaterat våld och förtryck.

1.6.2 Annat material

För att beskriva svensk rätt i det undersökta området kommer aktuell lagstiftning och förarbeten att presenteras. Förarbeten kommer även tillämpas i syfte att beskriva begreppen heder, hedersmotiv och hedersrelaterat våld och förtryck, samt vad som karaktäriserar hedersrelaterat våld och förtryck. I detta avseende har även Åklagarmyndighetens handböcker, från både 2006 och 2020, samt doktrin använts. Den senare handboken har ersatt den förra, men ledning har fortfarande hämtats från den förra handboken då den beskriver våldet och förtrycket i stort sett på liknande sätt som den senare handboken. Vidare hänvisar några av dem utvalda domarna till handboken från 2006, varför den har bedömts vara relevant. Andra myndighetsrapporter som har varit till nytta har kommit från det Brottsförebyggande rådet, Kriminalvården samt Nationellt centrum för kvinnofrid.

Doktrin har använts för att ge en forskningsöversikt och har till största del varit av rättssociologiskt slag. Doktrinen problematiserar hedersbegreppet och ger olika förklaringar till fenomenets uppkomst. Doktrin av juridiskt slag har använts i syfte att förklara grundläggande rättsprinciper inom straff- och processrättens område. Vidare har både doktrin och vetenskapliga artiklar, främst av Claes Sandgren, använts i metod och teori avsnitten.

1.6.3 Kommentarer kring materialet

Det ska uppmärksammas att det inte har funnits lika många avgöranden att tillgå från respektive år. Särskilt år 2020 har det enbart funnits ett fåtal avgöranden avseende hedersbrott, varför det har varit svårt att utläsa ett eventuellt mönster i rättstillämpningen detta år. Dessutom måste skillnaden i antalet avgöranden per år beaktas vid läsandet av den empiriska undersökningens resultat, mer om detta i avsnitt 5.1.

Eftersom praxisen inte kommer från en prejudicerande instans kan den inte ge en definitiv bild av hur domstolar dömer i mål där hedersrelaterat våld och förtryck förekommer.

Slutligen ska det framhållas att av etiska skäl har namn som förekommer i domarna inte tagits med.

1.7 Avgränsningar

Det har varit av intresse att välja så många avgöranden som möjligt i mån om att utföra den empiriska undersökningen. Därmed har inte någon avgränsning skett i förhållande till målsägandens kön. Inte heller i fråga om typ av gärning, såvitt gäller brott mot person. Mål som har bestått av både brott mot person och annan typ av brottslighet, har enbart presenterats i förhållande till delen avseende brott mot person.

Mot bakgrund av att den empiriska undersökningen har avgränsats till vissa utvalda frågeställningar har andra aspekter lämnats utanför.

Forskningen har utvecklat olika förklaringar till uppkomsten av hedersrelaterade gärningar. Dessa perspektiv kommer kort förklaras, men fokus kommer ligga på det kulturella och intersektionella perspektivet. Det intersektionella perspektivet kommer vara ledande för argumentationen då detta perspektiv problematiserar att våldet och förtrycket enbart tilldelas kulturella förklaringar.

Lagändringen som tillkom 2020 avsåg både införandet av hedersmotiv som straffskärpningsgrund i 29 kap. 2 § 10 BrB samt ett utökat skydd mot barn- och tvångsäktenskap. Fokus kommer ligga på införandet av hedersmotiv som straffskärpningsgrund och inte det senare. Inte heller lagstiftning mot könsstympning, vilket också anses vara ett utflöde av hederskulturen, kommer att behandlas här. Straffskärpningsgrunden kommer utredas utifrån ett straffrättsligt perspektiv. Fokus kommer ligga på åklagarnas och domstolarnas verksamhet. Andra myndigheters insatser lämnas således utanför.

Det huvudsakliga ändamålet med SOU 2020:57 och dess förslag kommer att nämnas. Dock följer ingen fördjupad diskussion om slutbetänkandet. Förslaget kommer beskrivas översiktligt och ingå i den de lege ferenda argumentation som följer av diskussionsavsnittet.

Fokus kommer ligga på Sveriges nationella lagstiftning. Således kommer internationella perspektiv utelämnas av utrymmesskäl. Uppsatsen kommer enbart att redogöra för situationen i Sverige och svensk rätt under tidsperioden 2017-2020.

1.8 Forskningsläge

I Sverige var forskningen om hedersrelaterat våld och förtryck i det närmaste obefintlig fram till början av 2000-talet. Därefter har forskningen satt fart och utvecklat olika perspektiv som förklarar det hedersrelaterade våldet och förtrycket.³⁷ Ett perspektiv är det *kulturella perspektivet* vilket förklarar hedersideologin som något främmande för västerländsk hederskultur.³⁸ Ett annat är *genus- eller könsperspektivet*, vilket betonar att kvinnors utsatthet för våld är en konsekvens av mäns globala strukturella överordning.³⁹ Den tredje inriktningen är det *intersektionella perspektivet* vilket studerar våldet genom att analysera hur kön, klass, etnicitet, ålder och sexualitet hänger samman.⁴⁰ Detta perspektiv argumenterar bland annat för att benämningen hedersrelaterat våld och förtryck kan leda till en normalisering av att män med invandrabakgrund utövar våld och att annat våld döljs. För att förstå hur våld uppstår och utövas inom vissa underordnade grupper, måste det hedersrelaterade våldet analyseras i ett sammanhang där flera maktordningar opererar samtidigt. Vissa forskare som förespråkar ett intersektionellt perspektiv menar att en kulturell stereotypisering av våldet innebär en risk för att de våldsutsatta kvinnorna inte får ett adekvat stöd.⁴¹ Samtliga perspektiv erkänner att våldet och förtrycket är grundat i patriarkal makt och att den grundläggande orsaken till hedersrelaterat våld och förtryck är familjens syn på kvinnans sexuella renhet och kyskhet.⁴² Det finns även en enighet om att hederskulturen inte är kopplad till en viss religion.⁴³ Det förekommer inom många religioner och kulturer men är vanligare bland människor med ursprung från vissa regioner.⁴⁴

En fråga som har diskuterats inom forskningen på området är huruvida hedersrelaterat våld och förtryck bör uppmärksammas särskilt och skiljas från annat våld i nära relationer. Det har inte alltid funnits en samstämmighet om att det är meningsfullt att skilja ut hedersrelaterat våld och förtryck som en särskild kategori av våld och förtryck. Som ett led i kritiken av hedersbegreppet har det framförts argument om att användningen av hedersbegreppet kan stigmatisera vissa grupper. Dock är majoriteten eniga om att det är meningsfullt att tala om hedersrelaterat våld och förtryck som något skilt från annat våld.⁴⁵ Likheter i våldets struktur inom de två kategorierna hedersrelaterat våld och annat våld i nära relationer är främst att våldet oftast utövas i en nära relation och att offret många gånger är beroende av eller starkt känslomässigt bunden till förövaren/förövarna. Förövaren utövar ofta en stark kontroll över offret vilket begränsar handlingsfriheten både i den privata och offentliga

³⁷ NCK, Rapport 2010:1, förordet och s. 9.

³⁸ Ibid, s. 18 ff.

³⁹ Ibid, s. 25 ff.

⁴⁰ Ibid, s. 9 och s. 18-36.

⁴¹ Brå, rapport 2010:18, s. 122.

⁴² Hussein, Jamila, *Heder och hedersvåld: berättelser, fakta, fördomar*, 2017, s. 63.

⁴³ Brå, Rapport 2010:18, s. 122 f; NCK, Rapport 2010:1, s. 42.

⁴⁴ Främst de regioner som ligger i ett bälte från Nordafrika genom Mellanöstern till Centralasien och den indiska subkontinenten. Se Kriminalvården, Rapport 2015, s. 12.

⁴⁵ SOU 2018:69, s. 69.

sfären.⁴⁶ Hedersrelaterat våld och förtryck har dock särdrag som gör att det inte enbart kan förstås som våld i nära relationer. Hedersrelaterade gärningar kan drabba såväl kvinnor som män, samt rikta sig mot utomstående. Hedersrelaterat våld och förtryck kännetecknas av att det ofta är kollektivt utövat eller förankrat, till skillnad från annat våld i nära relationer som är individbaserat då det oftast är en gärningsperson. Vidare är det socialt accepterat i det sammanhang det utövas och stöds av kollektiviteten, till skillnad från annat våld i nära relationer som istället fördöms av gärningspersonens och offrets anhöriga. Slutligen är hedersrelaterade gärningar ofta planerade till skillnad från annat våld mot närstående.⁴⁷ På grund av dessa skillnader har det ansetts vara viktigt att våldet och förtrycket benämns som just hedersrelaterat. Det framhålls att detta fenomen är komplext och behöver förstås i sitt egna sammanhang för att dess strukturer ska synliggöras.⁴⁸

Det finns en hel del rättssociologisk forskning inom området. Exempelvis kan nämnas en av dem första nordiska studierna *En fråga om heder*, av Unni Wikan⁴⁹. Studien utvecklar ett hedersbegrepp som är fokuserat på kvinnors position i en hederskultur. Efter mordet på Fadime pekades islam ut som förklaringsgrund till hedersmord. Wikan argumenterar för att heder förekommer i alla världsreligioner och grundar sig på vissa särskilda föreställningar som uppkommer i en särskild kulturell miljö.⁵⁰

En annan rättssociologisk forskare är Astrid Schlytter⁵¹ som bidrog med en av dem första studierna om hedersvåld och tvångsäktenskap i ett svenskt sammanhang, *Rätten att själv få välja*. Schlytters forskning kan i likhet med Wikans hänföras till ett kulturellt perspektiv. Här ges normer och värderingar en central plats i förklaringen av förekomsten av hedersrelaterat våld.⁵² Schlytter skildrar svenska myndigheters brister i hanteringen av hedersrelaterade ärenden.⁵³ Schlytter har även tillsammans med Devin Rexvid⁵⁴ skrivit boken *Mäns heder – att vara både offer och förövare*.

Andra forskare som istället kritiserar kulturella förklaringar är bland annat Paulina de los Reyes⁵⁵ och Masoud Kamali⁵⁶. De menar att det kulturella perspektivet bidrar till att konstruera hedersrelaterat våld och förtryck som ett invandrarfenomen, vilket leder till olika former av stigmatisering och strukturell diskriminering. Forskarna menar att begreppen

⁴⁶ Kriminalvården, Rapport 2015, s. 15.

⁴⁷ Åklagarmyndighetens handbok, 2020, s. 15.

⁴⁸ SOU 2018:69, s. 83 och s. 69.

⁴⁹ Professor i socialantropologi vid Oslo Universitetet.

⁵⁰ Wikan, Unni, *En fråga om heder*, 2004, s. 8.

⁵¹ Forskare vid JMK, docent i rättssociologi vid Lunds Universitet och universitetslektor i rättsvetenskap med inriktning mot socialt arbete vid Stockholms Universitet.

⁵² Schlytter, Astrid, *Rätten att själv få välja*, 2004, s. 14.

⁵³ *Ibid*, s. 64.

⁵⁴ Fil. dr. i socialt arbete på Umeå Universitet. Har varit sakkunnig i flera svenska hedersrelaterade mål.

⁵⁵ Professor i ekonomisk historia vid Stockholms Universitet. För den som är intresserad av närmare läsning hänvisas till källförteckningen (Reyes, 2004a, 2004b).

⁵⁶ Professor i socialt arbete på Mittuniversitetet och vid Centrum för multietnisk forskning vid Uppsala Universitet. För närmare läsning hänvisas till källförteckningen (Kamali, 2004).

hedersvåld och hedersmord används av majoritetssamhället och media för att skapa ett “vi” och “dem”. Vidare skymmer kulturella förklaringar kopplingar mellan manligt våld mot kvinnor inom invandrargrupper och manligt våld mot kvinnor bland icke-invandrare.⁵⁷

En annan forskare är Johan Rosquist⁵⁸ som i sin avhandling *Moral i rätten: utredningar av hedersrelaterat våld i Sverige 1997-2017* undersöker hur begreppet heder och synen på heder har förändrats under tjugo års tid. Studien analyserar även hur de olika sätten att tala om heder berättar om underliggande utgångspunkter. Heder relateras till kön, makt och kultur i avhandlingen. Det diskuteras om heder ska förstås som ett uttryck för mäns våld mot kvinnor, orsakat av en könsmaktsordning eller som ett uttryck för en annan kulturs traditioner. Utifrån en kulturdiskurs belyser Rosquist hur domstolen genomgående ger kulturella förklaringar till uppkomsten av dessa brott och nedtonar könsrelaterade förklaringar. Denna avhandling kommer nämnas ytterligare i uppsatsens diskussionsavsnitt.

Förevarande uppsats bidrar till forskningsläget genom att en annan typ av forskning har bedrivits. En empirisk undersökning som visar hur rättsväsendets hantering och rättstillämpning i hedersfrågan har sett ut och ser ut. Eftersom den undersökta tiden gäller åren 2017-2020 täcker studien en senare tidsperiod än vad majoriteten av forskningen gör. Uppsatsen lyfter fram frågor som likabehandling och icke-diskriminering, likt tidigare forskning, men syftet är inte enbart att betona vikten av detta, utan även att diskutera hur rättstillämpningen och lagen kan förbättras för att uppnå likabehandling och icke-diskriminering.

⁵⁷ SOU 2005:41, s. 19, s. 24 och s. 54 f; NCK, rapport 2010:1, s. 33.

⁵⁸ Biträdande universitetslektor på institutionen för sociologi och arbetsvetenskap vid Göteborgs Universitet.

2. Heder

2.1 Hedersbegreppet

Begreppet heder har länge varit omdebatterat och det saknas än idag konsensus kring hedersbegreppet. Hedersbegreppet varierar i olika kulturer och sammanhang. Innebörden av begreppet heder kan även variera för folk med olika eller samma etniska bakgrund i ett och samma land.⁵⁹ Traditionellt sett har begreppet heder haft en positiv innebörd, i form av goda egenskaper som ärlighet och hederlighet. Begreppet heder när det kommer till hedersrelaterad brottslighet är däremot en för det svenska samhället annorlunda föreställning om heder.⁶⁰ Heder betyder i dessa sammanhang anseende, ära, aktning eller respekt. Heder är kopplat till individens, familjens, släktens eller klanens rykte. Det ger därmed social ställning eller rang i den egna gruppen.⁶¹

2.2 Definition av hedersrelaterad brottslighet

Det finns olika definitioner av hedersrelaterad brottslighet. Trots avsaknaden av en enhetlig definition menar regeringen att majoriteten är överens om dem kärnvärden som konstituerar en hederskultur.⁶² Dessa kärnvärden kommer beskrivas i nästa avsnitt. Det ska framhållas att hedersrelaterad brottslighet och brott med hedersmotiv kan användas synonymt för att beskriva samma företeelse.⁶³

Den svenska regeringen beskriver hedersrelaterat våld och förtryck på följande sätt:

Hedersrelaterat våld och förtryck, liksom mäns våld mot kvinnor generellt, har sin grund i kulturella föreställningar om kön, makt och sexualitet. I hederstänkandet står föreställningar om oskuld och kyskhet i fokus och familjens rykte och anseende ses som avhängigt flickors och kvinnors faktiska eller påstådda beteende. Kontrollen kan sträcka sig från begränsningar i vardagen som rör exempelvis klädval, socialt umgänge och rörelsefrihet till livsval som utbildning, jobb, giftermål och skilsmässa. Det är inte ovanligt att kontrollen utvecklas till hot om våld och våld, och ibland även dödligt våld. Pojkar samt homosexuella, bisexuella och personer med könsöverskridande identitet och uttryck kan också drabbas.⁶⁴

I slutbetänkandet SOU 2018:69 beskrivs hedersrelaterad brottslighet enligt följande:

⁵⁹ Åklagarmyndighetens handbok, 2020, s. 50.

⁶⁰ Ibid, s. 8.

⁶¹ Wikan, Unni, *En fråga om heder*, 2010.

⁶² SOU 2018:69, s. 70.

⁶³ Ibid, s. 73.

⁶⁴ Kriminalvården, Rapport 2015, s. 19.

Brott riktade mot någon - ofta en släkting - som, enligt gärningsmannens och övriga släktens eller gruppens uppfattning, riskerar att vanära eller har vanärat gärningsmannens, släktens eller gruppens heder, i syfte att förhindra att hedern skadas eller förloras alternativt för att reparera eller återställa den skadade eller förlorade hedern.⁶⁵

Även Prop. 2019/20:131 beskriver hedersrelaterat våld och förtryck på samma sätt som ovan.

⁶⁶ Denna definition framgick av Åklagarmyndighetens handbok från 2006 och användes av både Åklagar- och Polismyndigheten.⁶⁷ Den nya handboken från 2020 definierar hedersrelaterad brottslighet på följande sätt: "Hedersrelaterad brottslighet är brott som helt eller delvis begåtts för att bevara eller återupprätta en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grupps anseende utifrån en föreställning om heder."⁶⁸ Polismyndigheten använder samma definition från och med början av 2020.⁶⁹

Regeringens definition förklarar, till skillnad från Åklagarmyndighetens definition, att det hedersrelaterade våldet och förtrycket härrör från kontroll av kvinnans sexualitet. Enligt Åklagarmyndighetens definition är såväl offret som gärningspersonen könsneutrala, vilket innebär en bredare ingång vid utredningen av hedersrelaterade gärningar.⁷⁰

2.3 Karaktäristik för hedersrelaterat våld och förtryck

Hedersrelaterat våld och förtryck är kopplat till så kallade hedersnormer, vilka bygger på starka patriarkala och heteronormativa föreställningar. Dessa normer är grundläggande värderingar bland ett samhälle eller en grupp.⁷¹ Om en familjemedlem trotsar hedersnormerna innebär det att familjens eller kollektivets heder går förlorad och måste återupprättas, vilket sker genom någon form av bestraffning.⁷² Olika typer av begränsningar kan även vidtas innan hedern vanäras, i ett förebyggande syfte. Exempelvis genom kontroll av personens klädval, umgänge, rörelsefrihet, val av utbildning, arbete, äktenskap och skilsmässa.

Hedersrelaterade gärningar är ofta kollektivbaserade. Det innebär att ett rykte om en individ berör en hel familj, släkt eller annan jämförbar grupp som exempelvis en klan.⁷³ Kollektivet är hierarkiskt uppbyggt efter ålder och kön. Yngre är underordnade äldre och kvinnor är underordnade männen.⁷⁴ De underordnades agerande påverkar de överordnades heder. Det är i synnerhet mannens heder som är avhängigt övriga familjemedlemmars uppförande och

⁶⁵ SOU 2018:69, s. 72.

⁶⁶ Prop. 2019/20:131, s. 25.

⁶⁷ Ibid, s. 72; Åklagarmyndighetens handbok, 2006, s. 6.

⁶⁸ Åklagarmyndighetens handbok, 2020, s. 8.

⁶⁹ SOU 2020:57, s. 178.

⁷⁰ Kriminalvården, Rapport 2015, s. 21.

⁷¹ Åklagarmyndighetens handbok, 2006, s. 16.

⁷² Åklagarmyndighetens handbok, 2020, s. 6.

⁷³ SOU 2018:69, s. 70.

⁷⁴ Åklagarmyndighetens handbok, 2020, s. 13.

beteende, främst kvinnliga medlemmars kyskhet och oskuld.⁷⁵ Det gäller både det faktiska och påstådda beteendet i förhållande till dessa ideal.⁷⁶ I familjer som lever med hedersnormer är det oftast männen som bestämmer och männen som utövar våldet och förtrycket. Men även kvinnor kan delta i gärningarna.⁷⁷ Vad gäller pojkar och yngre män får dessa ofta i uppgift att bevaka och kontrollera sina syskon (speciellt systrar), kusiner och ibland även sina mödrar, om föräldrarna är skilda. Om gärningspersonen inte uppfyller förväntningarna kring kontrollen av familjens flickor och kvinnor, kan de själva drabbas av våld och förtryck. Det innebär att när det talas om hedersmotiv är det inte nödvändigtvis gärningspersonens egen uppfattning om heder som åsyftas eftersom denne kan ha förmåtts att agera utifrån någon annans föreställning om heder.⁷⁸

Kvinnorna är därmed bärare av kollektivets heder. Den vanligaste uppfattningen är att kvinnor inte har en egen heder, utan kvinnor anses istället ha skam. Att ha skam i kroppen innebär att kvinnan förvaltar sin sexualitet i enlighet med hederskoden.⁷⁹ Dock kan innebörden av heder skilja sig åt i en modern rättsstat och i ett förmodernt samhälle. I en modern rättsstat kan både män och kvinnor ha heder. I ett förmodernt samhälle, med svag statsmakt och där klanmentalitet råder, anses enbart män ha heder.⁸⁰ I ett förmodernt samhälle är det vanligare med hederstänkande på grund av att det saknas ett statligt skyddsnät och individer tvingas förlita sig på familjens och släktens stöd vid behov.⁸¹

För att hedern ska anses ha vanärats krävs oftast att orsaken till detta har kommit till omgivningens kännedom, eftersom vanäran ligger i omgivningens yttre reaktion.⁸² Dock behöver det inte alltid finnas full bevisning för att en familjemedlem har utfört en viss handling, utan ett rykte kan räcka för att hedern ska vanäras.⁸³ Om hedern har vanärats måste den återställas, vilket görs genom bestraffning.⁸⁴ Eftersom det är familjens eller kollektivets heder som ska återställas, betraktas det som en kollektiv gärning.

Bestraffningen kan ta sig an i olika former.⁸⁵ Dels kan det vara fråga om fysiskt och psykiskt våld. Det senare handlar om kränkningar, skuld- och skambeläggning, förödmjukelser, nedvärderingar, undandragen kärlek och omsorg, förföljelser och hot. Det är även vanligt med socialt våld, exempelvis utfrysning, bannlysning (uteslutes från familjen och släkten), isolering, förbud mot att delta i normala samhällsaktiviteter, tvång till att bära avvikande kläder, ekonomisk nöd, ofrivilligt bortförande samt uppmaningar till självmord. Det kan även

⁷⁵ SOU 2018:69, s. 69, s. 71 och s. 92.

⁷⁶ Ibid, s. 70.

⁷⁷ Kriminalvården, Rapport 2015, s. 12.

⁷⁸ SOU 2018:69, s. 71.

⁷⁹ Wikan, Unni, *En fråga om heder*, 2004, s. 70.

⁸⁰ Åklagarmyndighetens handbok, 2020, s. 50.

⁸¹ Kriminalvården, Rapport 2015, s. 18.

⁸² Wikan, 2004, s. 62 f. och s. 69.

⁸³ Baladiz, Dilek & Mermer, Menekse, *I hederns skugga: de unga männens perspektiv*, 2009, s. 12.

⁸⁴ Åklagarmyndighetens handbok, 2020, s. 50.

⁸⁵ Wikan, 2004, s. 70.

förekomma sexuellt våld, vilket till exempel kan ta sig i uttryck att offret tvingas ha oönskat sex med en okänd person.⁸⁶ Det är även vanligt med äktenskapstvång.

⁸⁶ Baladiz, Dilek & Mermer, Menekse, 2009, s. 12.

3. Rättsprinciper

Nedan följer en genomgång av grundläggande rättsprinciper som är viktiga för både lagstiftaren och rättstillämparen att ha i åtanke. Lagstiftaren måste beakta dessa principer när denne ser över en kriminalisering av hedersrelaterat våld och förtryck och rättstillämparen måste beakta dessa principer i samband med rättstillämpningen i dessa mål. Då dessa principer utgör uppsatsens teoretiska utgångspunkt, kommer de att ställas i relation till den empiriska undersökningens resultat samt till det nuvarande rättsläget i diskussionsavsnittet.

3.1 Legalitetsprincipen

Legalitetsprincipen framgår av bland annat 2 kap. 10 § 1 st RF och är en rättssäkerhetsgaranti. Principen innebär att straff inte kan ådömas utan lagstöd. Det ska framgå av lagtext när och i viss mån hur en person kan bli föremål för straffrättsligt ingripande, lagen ska således vara förutsebar. En annan komponent av principen är det så kallade obestämdhetsförbudet som innebär att straffbestämmelser måste i rimlig utsträckning vara bestämda till sin utformning. Det är ett krav på begriplighet och precision.⁸⁷ Inom påföljdsområdet förutsätter legalitetsprincipen bland annat att det finns straffskalor för de olika brotten och att domstolarna har regler att följa vid påföljdsbestämningen. Det ska för den enskilde vara möjligt att med ledning av lagstiftningen i förväg med rimlig säkerhet bedöma vilken påföljd han eller hon riskerar.⁸⁸

3.2 Likhetsprincipen

Likhetsprincipen är lagfäst i 1 kap. 9 § RF och innebär att det vid tillämpning av lag i rättskipning och förvaltning inte ska göras åtskillnad mellan individer, utöver vad som följer av gällande rättsregler.⁸⁹ Likhet inför lagen innebär en uniform tillämpning av lagen, alla människor som en viss regel är tillämplig på ska behandlas på det sätt som rättsföljden anger. Lika fall ska med andra ord behandlas lika.

Enligt förarbeten omfattas inte de normgivande organen av likhetsprincipen. Det anses inte vara en realistisk målsättning att lagstiftaren alltid ska behandla alla lika, i vissa områden måste lagstiftningen vara särbehandlande.⁹⁰

⁸⁷ Asp, Petter & Ulväng, Magnus, *Kriminalrättens grunder*, 2013, s. 45 f.

⁸⁸ SOU 2018:69, s. 89.

⁸⁹ Prop. 1975/76:209, s. 98.

⁹⁰ *Ibid*, s. 98-99.

3.3 Generalitetskravet

Generalitetskravet innebär att en kriminalisering inte får avse enskilda fall eller personer, utan måste vara generell, det vill säga avse brottstyper.⁹¹ En straffbestämmelse får alltså inte utformas på ett sådant sätt att någon därigenom missgynnas därför att han eller hon tillhör en minoritet eller på grund av sitt kön, detta följer av 2 kap. 12 och 13 §§ RF. Uttrycken “därför att” respektive “på grund av” indikerar att förbudet tar sikte på direkt diskriminering. En neutralt utformad lagstiftning, inklusive kriminalisering, som i praktiken kan slå hårdare mot en viss grupp än mot en annan är dock ofrånkomligt. Ett exempel som nämns i SOU 2020:57 är att de flesta kriminaliseringar drabbar män i större utsträckning än kvinnor eftersom män har en större benägenhet än kvinnor att begå sådana gärningar som lagstiftaren kriminaliserar. En sådan skevhet i utfallet kan inte sägas stå i strid med diskrimineringsförbuden i 2 kap. 12 och 13 §§ RF. I slutbetänkandet diskuterades det om diskrimineringsgrunden etniskt ursprung var aktuell i samband med hedersrelaterade gärningar. Det konstaterades att hederskultur förekommer bland människor med skilda etniska bakgrunder och religiösa tillhörigheter. En bestämmelse som kriminaliserar hedersrelaterade gärningar träffar därför inte en viss etnicitet eller en viss religiös tillhörighet och kan därför inte sägas utgöra diskriminering.⁹²

3.4 Objektivitetsprincipen

Ett annat utflöde av 1 kap. 9 § RF är objektivitetsprincipen som gäller för all offentlig förvaltning och innebär att myndigheter och domstolar ska iaktta saklighet och opartiskhet. Saklighet innebär exempelvis att domstolen ska hålla sig till saken, det som målet gäller. Irrelevanta omständigheter ska inte beaktas. Detta gäller även i förhållande till lagen, hänsyn ska enbart tas till sådant som är relevant för lagen. Objektivitetsprincipen ställer även krav på åklagaren att exempelvis beakta bevisning som talar både för och emot den tilltalades oskuld. Principen innebär ett skydd mot godtycke och diskriminering.⁹³

⁹¹ Jareborg, Nils, *Allmän kriminalrätt*, 2001, s. 53.

⁹² SOU 2020:57, s. 135-136.

⁹³ NE.se, objektivitetsprincipen.

4. Rättsläget 2017-2020

4.1 Politiska reformer och lagstiftningsåtgärder

Sedan 2000-talet har regeringen vidtagit flera åtgärder för att bekämpa hedersrelaterat våld och förtryck. Exempelvis har olika handlingsplaner tillkommit.⁹⁴ Det har diskuterats på riksdagsnivå hur hedersrelaterad brottslighet ska bekämpas och redan 2012 kom ett förslag om att införa en straffskärpningsgrund avseende hedersbrott.⁹⁵ Även år 2014 var frågan aktuell.⁹⁶ Det konstaterades att det fanns behov av att utreda frågan ytterligare.⁹⁷ Eftersom uppsatsen fokuserar på tidsperioden 2017-2020, kommer de reformer som vidtagits under denna tid att presenteras nedan.

År 2017 tillkom kommittédirektivet 2017:25 *Starkare skydd mot barnäktenskap, tvångsäktenskap och brott med hedersmotiv*. En särskild utredare fick i uppgift att undersöka och ta ställning till om det borde införas en särskild straffskärpningsgrund för brott med hedersmotiv i 29 kap. 2 § BrB. Förslag skulle även lämnas på hur en sådan bestämmelse borde utformas.⁹⁸ Befintlig praxis skulle undersökas i syfte att få klarhet i vilken utsträckning hedersmotiv utreds och åberopas av polis och åklagare samt beaktas av domstolarna. Vidare skulle behovet av ytterligare åtgärder för ett starkare skydd mot barnäktenskap och tvångsäktenskap undersökas.⁹⁹ Det konstaterades att hedersmotiv redan kunde beaktas vid straffvärdebedömningen, dock var de befintliga bestämmelserna allmänt hållna och kunde avse mycket varierade förhållanden varför det ifrågasattes om regleringen på ett tillräckligt tydligt sätt träffade brott med hedersmotiv. Införandet av en särskild punkt för brott med hedersmotiv skulle försäkra att dessa brott uppmärksammas och utreds i högre utsträckning vid förundersökningar samt påverka lagföringen i form av ett svårare straff för gärningspersonen.¹⁰⁰

SOU 2018:69 *Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet* var näst på tur. Det lämnades förslag på skärpande lagstiftning avseende tvångs- och barnäktenskapsbrott, samt hur den nya straffskärpningsgrunden i 29 kap. 2 § 10 BrB avseende brott med hedersmotiv skulle formuleras.¹⁰¹ Det konstaterades att hedersrelaterat våld och förtryck är ett allvarligt samhällsproblem och utgör en kränkning av offrets mänskliga fri- och rättigheter.¹⁰² Genom en straffskärpning skulle det markeras att denna brottslighet inte tolereras och attityderna

⁹⁴ Se t.ex. Skr. 2007/08:39; Skr. 2009/10:229.

⁹⁵ Justitieutskottets betänkande 2012/13:JuU10, Motion till Riksdagen 2012/13:So542.

⁹⁶ SOU 2014:49.

⁹⁷ Ibid, s. 234 f.

⁹⁸ Dir. 2017:25, s. 1

⁹⁹ Ibid, s. 2-3.

¹⁰⁰ Ibid, s. 11-12.

¹⁰¹ SOU 2018:69, s. 35.

¹⁰² Ibid, s. 83-84 och s. 87.

kring hedersbrott skulle förändras på längre sikt. Rättsväsendet skulle förmodligen uppmärksamma hedersmotiv i större utsträckning. Vidare skulle en lagändring som denna medföra att rättsläget blev klarare, vilket det fanns behov av då det saknades vägledande avgöranden från Högsta domstolen. Legalitetsprincipen skulle således efterlevas i högre utsträckning till följd av införandet av en straffskärpningsgrund.¹⁰³ Det betonades dock att det var viktigt att säkerställa att en lagändring inte skulle påverka principen om allas likhet inför lagen.¹⁰⁴ Straffskärpningsgrunden trädde i kraft den 1 juli 2020.¹⁰⁵

År 2019 utfärdades ytterligare ett Kommittédirektiv med benämningen 2019:43 *Straffansvar för hedersrelaterat våld och förtryck*. En särskild utredare fick i uppdrag att främst undersöka om det förelåg behov av en särreglering av hedersrelaterad brottslighet samt att lämna förslag på hur en sådan bestämmelse borde formuleras.¹⁰⁶ Det framhölls att hedersbrott i form av en egen brottsrubricering skulle behöva konstrueras brett för att omfatta alla typer av gärningar som utövas i hederns namn och hela den krets av gärningspersoner som kan vara aktuella i dessa sammanhang. Det ifrågasattes om en sådan bred straffbestämmelse vore den lämpligaste lösningen mot bakgrund av legalitetsprincipen.¹⁰⁷ Trots vissa invändningar mot införandet av en särreglering framhölls det i direktivet att ytterligare steg behöver tas för att bekämpa hedersrelaterat våld och förtryck. Det ifrågasattes om det befintliga straffrättsliga regelverket i tillräckligt hög grad beaktade det straffvärda i ett upprepat och systematiskt kränkande handlande. En bestämmelse som skulle ta sikte på hedersrelaterade gärningar skulle markera brottslighetens allvar, förbättra utredningen och lagföringen av dessa brott samt ha en normbildande effekt. Bedömningen blev att det fanns behov av att markera ytterligare i straffsystemet att hedersrelaterat våld och förtryck är oacceptabelt, genom att införa hedersbrott som en egen brottstyp.¹⁰⁸

Uppdraget resulterade i SOU 2020:57 *Ett särskilt hedersbrott*. Förslaget var att ett särskilt hedersbrott skulle införas i 4 kap. BrB och utformas på ett liknande sätt som fridskränkingsbrotten, det vill säga ta sikte på upprepade hedersrelaterade gärningar riktade mot samma brottsoffer. Förslaget lyder:

Den som begår brottsliga gärningar enligt 3, 4, 5, 6 eller 12 kap. BrB eller enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud, i syfte att bevara eller återupprätta en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grupps heder, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av den utsattes integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada hans eller hennes självkänsla, döms för hedersbrott.¹⁰⁹

¹⁰³ SOU 2018:69, s. 86 f.

¹⁰⁴ Ibid, s. 89.

¹⁰⁵ SFS 2020:349.

¹⁰⁶ Dir. 2019:43, s. 1.

¹⁰⁷ Ibid, s. 4.

¹⁰⁸ SOU 2020:57, s. 16.

¹⁰⁹ Ibid, s. 16-17.

Gärningarna måste vara kopplade till ett hedersmotiv för att bestämmelsen ska tillämpas. Om en anknytning till ett hedersmotiv inte kan bevisas kan det istället vara möjligt att döma för grov fridskränkning eller grov kvinnofridskränkning.¹¹⁰ I den mån hedersaspekten har beaktats vid rubriceringen av gärningen, ska det inte också beaktas som en straffskärpningsgrund enligt 29 kap. 2 § 10 BrB. Detta på grund av det allmänna förbudet mot straffvärdemässig dubbelräkning.¹¹¹

Slutligen ska det så kallade Januariavtalet som riksdagspartierna träffade i januari 2019 nämnas. I avtalet ingick målet att bekämpa hedersrelaterat våld och förtryck genom strängare straff och ökad kunskap om dessa brott.¹¹² Av avtalet framgår bland annat att det ska införas en särskild straffskärpningsgrund för brott med hedersmotiv samt en brottsrubricering som omfattar all typ av hedersrelaterad brottslighet. Skyddet för den som drabbas av hedersrelaterad brottslighet ska stärkas. Kompetensen och arbetet mot heder i skolorna ska öka. Myndigheternas möjligheter att ingripa vid misstanke om att personer förs ur landet för att giftas bort mot sin vilja eller könsstympas ska stärkas. Inga offentliga medel ska utbetalas till föreningar eller religiösa samfund som genomför barnvigsjar eller sanktionerar annan hedersrelaterad brottslighet.¹¹³

4.2 Regelverket innan år 2020

Innan hedersmotiv infördes som en straffskärpningsgrund i 29 kap. 2 § 10 BrB, kunde ett hedersmotiv beaktas inom ramen för den generella bestämmelsen 29 kap. 1 § 2 st BrB som föreskriver att vid bedömningen av straffvärdet ska det beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han eller hon haft.

Eftersom 29 kap. 2 § BrB är exemplifierande har ett hedersmotiv även tidigare kunnat omfattas av denna bestämmelsen.¹¹⁴ Vidare har hedersrelaterad brottslighet i sig vissa försvårande moment som enligt Åklagarmyndighetens handbok kan verka i en straffskärpande riktning. Bland annat är hedersrelaterade gärningar normalt sett väl planerade och berövar offret friheten då många begränsningar företas i syfte att förhindra att offret drar skam över familjen. Dessa gärningar kan innebära stora förändringar i offrets liv, till exempel fräntas denne möjligheten att bo kvar i sitt hem tillsammans med sin familj, att ha kontakt med familjemedlemmar och vänner, att fortsätta sin skolgång m.m. Alla dessa omständigheter kunde således verka i en straffskärpande riktning.¹¹⁵

¹¹⁰ SOU 2020:57, s. 166.

¹¹¹ Ibid, s. 181.

¹¹² Ibid, s. 48.

¹¹³ Dir. 2019:43, s. 2-3.

¹¹⁴ Detta har markerats genom att det i inledningen till bestämmelsen föreskrivs att det vid straffvärdebedömningen "särskilt ska" beaktas om någon av dem uppräknade omständigheterna förekommer.

¹¹⁵ Åklagarmyndighetens handbok, 2006, s. 45 f.

Ett hedersmotiv kunde även beaktas genom punkterna tre och åtta i 29 kap. 2 § BrB. Punkten tre stadgar att om den tilltalade utnyttjat någon annans skyddslösa ställning eller svårigheter att värja sig är detta en försvårande omständighet som ska beaktas vid straffvärdebedömningen. Enligt förarbeten omfattas brott som förövats mot barn, personer med funktionsnedsättningar eller äldre av bestämmelsen. Punkten åtta tar sikte på brott som varit ägnade att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i förhållande till en närstående person. Det kan även gälla när brott har förövats i närvaro av ett närstående barn, som exempelvis bevittnat våld i hemmet.¹¹⁶

Punkten fem i 29 kap. 2 § BrB kan också nämnas i detta sammanhang. Den omfattar situationer där gärningspersonen har förmått någon annan att medverka till brottet. Exempelvis ett barn som står i beroendeställning till den som förmår till brottet eller är ung och därför inte vågar säga emot. I ett sådant fall ska den som förmått den andre att medverka till brottet dömas hårdare. Den som i sin tur har förmåtts medverka till brottet, till följd av tvång, svek eller missbruk av dennes ungdom, oförstånd eller beroendeställning, kan få en straffflinring enligt 23 kap. 5 § BrB.

Sammanfattningsvis var det redan innan lagändringen den 1 juli 2020 möjligt att beakta ett hedersmotiv och andra omständigheter hänförliga till det konkreta brottet vid straffvärdebedömningen genom olika bestämmelser. Regleringen var dock allmänt hållen och tog inte uttryckligen sikte på brott med hedersmotiv.

4.3 Regelverket år 2020

4.3.1 Nuvarande svensk lagstiftning

Hedersrelaterad brottslighet är inte som sådant kriminaliserat i Sverige i form av en egen straffbestämmelse eller lag som inkluderar all typ av hedersbrott. När en gärning har begåtts med hedersmotiv påverkas inte brottsrubriceringen, utan gärningen träffar handlingar som redan är straffbelagda. Är det exempelvis fråga om ett hedersmord, rubriceras gärningen som mord.¹¹⁷ Effekten blir dock att gärningen får ett högre straffvärde då hedersmotiv utgör en försvårande omständighet enligt 29 kap. 2 § 10 BrB. Denna straffskärpningsgrund stadgar att vid sidan om vad som gäller för varje särskild brottstyp, ska beaktas om ett motiv för brottet varit att bevara eller återupprätta en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grupps heder.

Det finns emellertid vissa gärningar som är kriminaliserade i brottsbalken och som anses vara ett utflöde av hederskulturen.¹¹⁸ Detta gäller äktenskapstvång¹¹⁹, vilseledande till

¹¹⁶ Prop. 2002/03:53, s. 71.

¹¹⁷ Åklagarmyndighetens handbok, 2006, s. 49.

¹¹⁸ Dessa brott bedöms som hedersbrott, jfr. Skr. 2007/08:39, s. 13.

¹¹⁹ 4 kap. 4 c § BrB.

äktenskapsresa¹²⁰ och barnnäkenskapsbrott¹²¹. Vidare finns lag (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor.

4.3.2 Förarbeten till den nya straffskärpningsgrunden

Förarbeten till den nya straffskärpningsgrunden är SOU 2018:69 och Prop. 2019/20:131, vilka i stora drag har liknande innehåll. Enligt förarbeten kännetecknas begreppet heder av starka patriarkala eller heteronormativa föreställningar. Det är fråga om en kollektivt präglad heder. En familjs eller släkts anseende, ställning eller liknande är beroende av dem individuella medlemmarnas handlande, till exempel kvinnliga familjemedlemmars kyskhet och oskuld samt deras faktiska och påstådda beteende i förhållande till sådana ideal. Det krävs inte att hedersmotivet har varit det enda eller huvudsakliga motivet för brottet. Det räcker således att *ett* motiv för brottet har varit hänförligt till heder. Detta kan minimera vissa bevisproblem hänförliga till motivets roll.¹²² Mot bakgrund av att gärningspersonen kan ha förmåtts att agera av någon annan, är det inte gärningspersonens egen uppfattning om heder som syftas. Bestämmelsen gör dock inte avsteg från den straffrättsliga principen om att varje medverkande till brott ska bedömas efter det uppsåt eller motiv som kan läggas henne eller honom till last.¹²³ Det innebär att den som i en hederskontext har förmåtts till en gärning men inte själv agerat utifrån ett sådant motiv, inte träffas av straffskärpningsgrunden. Däremot kan den som agerar som anstiftare eller medhjälpare omfattas under förutsättning att ett hedersmotiv kan läggas denne till last.¹²⁴

Antingen är det fråga om en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grupps heder. Det behöver inte nödvändigtvis finnas faktiska familje- eller släktband, utan det kan räcka att medlemmarna betraktar varandra som familj eller släkt, till exempel klaner, för att omfattas av bestämmelsen. Trots att det oftast är ett kollektiv som ligger bakom den hedersrelaterade gärningen, kan det inte uteslutas att det kan finnas fall där det endast är en persons uppfattade heder i en grupp som anses påverkad och som har föranlett brottsligheten. Exempelvis är det vanligt med ett familjeöverhuvud, den som styr och ställer i familjen eller släkten.¹²⁵

Anledningen till att bestämmelsen har formulerats som *en* persons, familjs eller släkts heder, är för att det inte behöver vara gärningspersonens egna familj eller släkt. Det kan även vara en annan familjs eller släkts heder som berörs. Inte heller i dem fall då brottet har begåtts för att bevara eller återupprätta en enskild persons heder behöver det vara fråga om gärningspersonens egna anseende. Typiskt sett bör det dock ofta vara fråga om ett brott mot någon som äventyrar gärningspersonens, anstiftarens eller dennes familjs eller släkts heder.¹²⁶

¹²⁰ 4 kap. 4 d § BrB.

¹²¹ 4 kap. 4 c § 3 st BrB.

¹²² SOU 2018:69, s. 92; Prop. 2019/20:131, s. 104.

¹²³ 23 kap. 4 § 3 st BrB.

¹²⁴ SOU 2018:69, s. 92.

¹²⁵ Ibid, s. 93-94; Prop. 2019/20:131, s. 104.

¹²⁶ Prop. 2019/20:131, s. 38 och s. 104.

Brott med hedersmotiv riktas ofta mot närstående men även personer utanför den egna familjen, släkten eller gruppen kan drabbas. Därför uppställer inte lagtexten krav på att det aktuella brottet har begåtts mot en närstående eller liknande. Vidare har bestämmelsen utformats på ett könsneutralt sätt, eftersom både män, kvinnor, pojkar och flickor kan vara såväl gärningspersoner som målsäganden.¹²⁷

Både brott som begås för att motverka att hedern skadas och brott som begås när hedern redan anses ha skadats omfattas av den nya punkten. Bestämmelsen föreskriver därför att det gäller brott som har begåtts för att antingen *bevara eller återupprätta* hedern. Även om den förlorade hedern inte kan återfås helt bör brottsliga handlingar som syftar till att i möjligaste mån återupprätta hedern omfattas av en sådan utformning.¹²⁸

Bestämmelsen har utformats på ett sätt som gör att den är tillämplig vid alla typer av brott under förutsättning att det har funnits ett hedersmotiv. I praktiken bör den ha störst betydelse när det gäller brotten mot person, men även andra brott kan komma i fråga.¹²⁹

¹²⁷ SOU 2018:69, s. 94.

¹²⁸ SOU 2018:69, s. 93-94; Prop. 2019/20:131, s. 105.

¹²⁹ SOU 2018:69, s. 94.

5. Empirisk undersökning

5.1 Om tabellerna

Underlaget för den empiriska undersökningen är som tidigare nämnt avgöranden från tingsrätten och hovrätten. Tillvägagångssättet för insamlingen och urvalet av domarna har beskrivits detaljerat i avsnitten 1.4.3 och 1.6.1. Redogörelsen av domarna förekommer i bilagor i slutet av uppsatsen. Där framkommer vad målen handlar om samt vad åklagarna och domstolarna uppger om heder.

Nedan följer en sammanställning i form av tabeller. Det är totalt fyra tabeller, en för varje år. Frågeställningarna som angavs i avsnitt 1.4.3, kommer att ställas upp som kriterier i tabellerna. De domar som uppfyller kriterierna kommer markeras med “ja” i tabellen och de som inte uppfyller kriterierna kommer markeras med “nej”. Den sista raden i tabellerna består av en sammanräkning av antalet “ja”. Det ska här anmärkas att de två första spalterna från vänster sida tar sikte på åklagarens gärningsbeskrivning. Eftersom gärningsbeskrivningen är densamma i både tingsrätten och hovrätten i dem utvalda målen, ska inte ett åberopat hedersmotiv dubbelräknas. Det räknas därför som ett “ja” och inte två.

Det är totalt 44 stycken *domar* som ligger till grund för den empiriska undersökningen. Några av domarna är överklagade till hovrätten. För att tydliggöra kommer tingsrättens och hovrättens domar i samma ärende benämnas som ett *mål*. Det är totalt 26 olika mål. För att veta vilka domar som har överklagats har tingsrättens dom benämnts “dom X.1” och hovrättens dom har benämnts “dom X.2” där X står för målets nummer. Därmed har första målet beskrivits “dom 1.1” för att markera att det är tingsrättens dom och “dom 1.2” för att markera att det är hovrättens dom. Målen har nummerats efter datum, med början från 2017 fram till 2020.

När de årliga resultaten jämförs bör man ha i åtanke att det inte är lika många avgöranden varje år. Resultaten bör inte läsas enligt följande: att det år 2017 var tolv domar och 2018 sju domar som mynnade ut i bedömningen att ett hedersmotiv har förelegat. Istället bör antalet bifallande domar i hedersfrågan ställas i relation till det totala antalet hedersrelaterade domar som har funnits respektive år. Således bör resultaten jämföras enligt följande tankemönster: år 2017 var det 12 av 18 domar och 2018 sju av tolv domar vars slutsats blev att ett hedersmotiv har funnits. Således var det sex domar 2017 och fem domar 2018 som resulterade i bedömningen att ett hedersmotiv inte har förelegat.

5.2 År 2017

5.2.1 Tabell år 2017

Mål	Åklagaren åberopar hedersmotiv	Åklagaren använder ordet heders i GB ¹³⁰	Domstolen anser att hedersmotiv föreligger	Ordet heders finns uttryckligen i domskälen	Domstolen diskuterar hedersutförligt	Hedersmotivet beaktas vid SVB ¹³¹	Domstolen hänvisar till Åklagarens handbok 2006	Domstolen hänvisar till Dir. 2017:25
Dom 1.1 B 9104-16	Ja.	Nej.	Ja.	Nej.	Nej.	Ja.	Nej.	Nej.
Dom 1.2 (2016) B 1444-17	Ja, som ovan.	Nej.	Ja.	Nej.	Nej.	Ja.	Nej.	Nej.
Dom 2.1 B 4850-15	Nej.	Nej.	Ja.	Nej.	Nej.	Ja.	Nej.	Nej.
Dom 2.2 B 1853-16	Nej.	Nej.	Ja.	Nej.	Nej.	Ja.	Nej.	Nej.
Dom 3 B 1139-17	Nej.	Nej.	Ja.	Ja.	Nej.	Ja.	Nej.	Nej.
Dom 4.1 B 1730-16	Nej, msg-biträdet.	Nej.	Nej.	Ja.	Ja.	Nej.	Nej.	Nej.
Dom 4.2 B 477-17 B 648-17	Nej.	Nej.	Nej.	Ja.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.
Dom 5.1 B 2180-17	Ja.	Ja.	Ja, i viss mån.	Ja.	Nej.	Ja.	Nej.	Nej.
Dom 5.2 B 2042-17	Ja, som ovan.	Ja, som ovan.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.
Dom 6	Ja.	Ja.	Ja.	Ja.	Ja.	Nej.	Nej.	Nej.

¹³⁰ Förkortning till gärningsbeskrivning.

¹³¹ Förkortning till straffvärdebedömning.

B10186-16								
Dom 7 B12579-16	Ja, vid huf.	Nej.	Ja.	Ja.	Ja.	Ja.	Nej.	Nej.
Dom 8.1 B 2009-17	Ja, vid huf.	Ja.	Nej.	Ja.	Ja.	Nej.	Nej.	Nej.
Dom 8.2 B 9315-17	Ja, som ovan.	Ja, som ovan.	Nej.	Ja.	Ja.	Nej.	Ja.	Ja.
Dom 9.1 B 3440-17	Ja.	Ja.	Ja.	Ja.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.
Dom 9.2 (2018) B10163-17	Ja, som ovan.	Ja, som ovan.	Ja.	Ja.	Nej.	Ja.	Nej.	Nej.
Dom 10 B 4324-17	Nej, msg-bi trädets.	Nej.	Nej.	Ja.	Ja.	Nej.	Ja.	Ja.
Dom 11.1 B 922-16	Ja.	Ja.	Ja.	Ja.	Ja.	Nej.	Nej.	Nej.
Dom 11.2 B 821-17	Ja, som ovan.	Ja, som ovan.	Ja.	Ja.	Nej.	Ja.	Nej.	Ja.
TOTALT "ja"	7 st.	5 st.	12 st.	13 st.	7 st.	9 st.	2 st.	3 st.

5.2.2 Sammanfattning av tabell 2017

Av tabellen framgår att åklagaren har gjort gällande ett hedersmotiv i sju av elva *mål*. I fem av dessa mål har åklagaren nämnt hedersbegreppet uttryckligen. I övriga två fall har hedersaspekten istället beskrivits med tyngdpunkt i inskränkningarna i målsägandens självbestämmanderätt: ”Motivet till gärningen har varit att beröva målsäganden möjlighet att fritt utforma sitt liv och göra självständiga val.” och ”Gärningen har begåtts med avsikt att kontrollera och begränsa målsägandens frihet.”.

Domstolarna har ansett det styrkt att ett hedersmotiv har förelegat i 12 av totalt 18 domar.

Hedersmotivet beaktades vid straffvärdebedömningen i nio domar av dessa tolv.¹³²

Resterande tre domar fann ett hedersmotiv styrkt, men beaktade inte hedersmotivet i samband

¹³² Domarna 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 3, 5.1, 7, 9.2 och 11.2.

med straffvärdebedömningen.¹³³ Hedersmotivet har uppmärksammat på olika sätt i samband med straffvärdebedömningen i dem olika domarna. Det har uttryckligen utgjort en försvårande omständighet i fyra domar.¹³⁴ I två domar har hedersmotivet inte uttryckligen utgjort en försvårande omständighet, däremot har det framgått att motivet har påverkat straffvärdet.¹³⁵ Hedersmotivet har beaktats inom ramen för påföljdsbestämmelsen 29 kap. 1 § 2 st BrB i tre domar.¹³⁶

I 13 av 18 domar har begreppet heder framkommit i domskälen. I dem fall hedersbegreppet inte uttryckligen har angetts i domskälen, har domstolen använt en liknande formulering som citaten ovan. Hedersaspekten har lämnats helt utan avseende i en dom.¹³⁷

Tabellen visar även att det i sju domar av totalt 18 har funnits en utförlig förklaring till begreppen heder, hederskultur och/eller hedersmotiv, alternativt en utförlig motivering i bedömningen av hedersfrågan. En sakkunnig inom området har berättat om detta fenomen i två domar, vilket har beaktats av domstolen i domskälen som en form av bevisning till styrkande för att ett hedersmotiv har förelegat.¹³⁸ I tre domar har domstolens bedömning i frågan ansetts vara utförlig.¹³⁹ Den ena av dessa domar, dom 4.1, innehöll inledningsvis en beskrivning om vad som i allmänhet är utmärkande för hedersmord och hedersrelaterat våld. Därefter diskuterades det om den tilltalades handlande hade påverkats av kollektivet. Här beaktades om rykten hade förekommit bland släkt och anhöriga avseende händelsen. Den andra domen vars bedömning i hedersfrågan ansågs vara utförlig är dom 8.1. Tingsrätten diskuterade om gärningen var planerad eller inte, och motivet bakom gärningen. Den tredje domen var dom 10, där tingsrätten systematiskt gick igenom olika definitioner av hedersbegreppet och var tydlig med att definitionen i Åklagarmyndighetens handbok låg till grund för bedömningen. Den kollektiva aspekten diskuterades samt om gärningen var socialt sanktionerad av någon familj, släkt eller annan grupp. Följaktligen var en dom utförlig på grundval av att målsägandens muntliga uppgifter om hederskulturen återgavs i domen.¹⁴⁰ En annan dom var utförlig då hovrätten var tydlig med vilken definition av hedersbegreppet som låg till grund för bedömningen.¹⁴¹

Tio domar innehöll en kort motivering av bedömningen i hedersfrågan och en dom¹⁴² nämnde inget om heder överhuvudtaget. Fyra av dessa domar motiverade hedersmotivet genom att konstatera att syftet med gärningen hade varit att kringskära målsägandens frihet och påverka

¹³³ Domarna 6, 9.1 och 11.1.

¹³⁴ Domarna 1.1, 1.2, 3 och 9.2.

¹³⁵ Domarna 2.1 och 2.2.

¹³⁶ Domarna 5.1, 7 och 11.2. Dom 10 har hänvisat till samma bestämmelse, men den tilltalades motiv ansågs inte vara ett hedersmotiv.

¹³⁷ Dom 5.2

¹³⁸ Domarna 6 och 11.1.

¹³⁹ Domarna 4.1, 8.1 och 10.

¹⁴⁰ Dom 7.

¹⁴¹ Dom 8.2.

¹⁴² Dom 5.2.

målsägandens beslut om giftermål eller umgänge.¹⁴³ I dom 1.1 nöjde sig domstolen med att konstatera att den tilltalade hade haft det motiv som åklagaren hade påstått. Samma formulering använde hovrätten i dom 1.2. Dom 4.2 hänvisade till tingsrättens dom i denna del. I dom 5.1 skrev tingsrätten att motivet i viss mån var hedersrelaterad. I dom 9.1 skrev tingsrätten att det var klarlagt att motivet var hedersrelaterat. Dom 11.2 innehöll motiveringen att orsaken till brottet var familjernas syn på heder samt relationen mellan kvinnan och målsäganden. Många av dessa domar innehåller således en slutsats, men ingen motivering till slutsatsen.

Tre domar innehåller en hänvisning till förarbeten. Två av dessa domar hänvisar även till Åklagarmyndighetens handbok. Det framgår av genomgången av domarna i bilaga 1, vilka domar som innehåller en hänvisning till en påföljdsbestämmelse i samband med bedömningen av straffvärdet. Det var totalt fyra domar som innehöll en hänvisning till en påföljdsbestämmelse.¹⁴⁴

5.3 År 2018

5.3.1 Tabell år 2018

Mål	Åklagaren åberopar hedersmotiv	Åklagaren använder ordet heder i GB	Domstolen anser att hedersmotiv föreligger	Ordet heder finns uttryckligen i domskälen	Domstolen diskuterar heder utförligt	Hedersmotivet beaktas vid SVB	Domstolen hänvisar till Åklagarrens handbok 2006	Domstolen hänvisar till SOU 2018:69
Dom 12.1 B 2708-17	Nej.	Nej.	Ja.	Ja.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.
Dom 12.2 B 1977-18	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.
Dom 13 B 11756-17	Ja.	Ja.	Ja.	Ja.	Nej.	Ja.	Nej.	Nej.
Dom 14.1 B 4208-17	Nej.	Nej.	Ja.	Ja.	Ja.	Nej.	Nej.	Nej.
Dom 14.2 B 3237-18	Nej, som ovan.	Nej.	Nej, framgår ej.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.

¹⁴³ Domarna 2.1, 2.2, 3 och 9.2.

¹⁴⁴ Dom 5.1 (29:1 BrB), dom 7 (29:1 2 st BrB), dom 10 (29:1 2 st BrB & 29:2 p. 8 BrB) och dom 11 (29:1 BrB).

Dom 15.1 B 2711-18	Ja.	Nej.	Ja.	Ja.	Ja.	Nej.	Nej.	Nej.
Dom 15.2 B 3064-18	Ja, som ovan.	Nej.	Nej.	Ja.	Nej.	Nej.	Nej.	Ja.
Dom 16 B 1356-16	Ja.	Ja.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.
Dom 17.1 B 1468-18	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.
Dom 17.2 B 2449-18	Nej.	Nej.	Ja.	Ja.	Ja.	Ja.	Nej.	Nej.
Dom 18.1 B 522-17	Ja.	Ja.	Ja.	Ja.	Nej.	Ja.	Nej.	Nej.
Dom 18.2 B 3151-18	Ja, som ovan.	Ja, som ovan.	Ja.	Nej.	Nej.	Ja.	Nej.	Nej.
TOTALT "ja"	4 st.	3 st.	7 st.	7 st.	3 st.	4 st.	0 st.	1 st.

5.3.2 Sammanfattning av tabell 2018

Åklagaren har åberopat ett hedersmotiv i fyra mål av totalt sju mål. De övriga tre målen har varit sådana att domstolarna självmant har beaktat hedersmotivet.¹⁴⁵ Åklagaren har i vissa fall uttryckt att gärningen har varit hedersrelaterad och i andra fall att syftet med gärningen har varit att inskränka målsägandens rätt att umgås med vem han eller hon vill.

Domstolarna har gjort bedömningen att ett hedersmotiv har förelegat i sju domar av totalt tolv domar. Av dessa sju domar har hedersmotivet beaktats vid straffvärdebedömningen i fyra domar.¹⁴⁶ Övriga tre domar fann ett hedersmotiv styrkt, men beaktade inte detta i straffvärdebedömningen.¹⁴⁷ Den ena domen som beaktade hedersmotivet i straffvärdebedömningen var tydlig med att hedersmotivet utgjorde en försvårande omständighet.¹⁴⁸ En annan dom var inte lika tydlig med att det var en försvårande omständighet, men beaktade i vart fall hedersmotivet i straffvärdebedömningen.¹⁴⁹ En tredje dom hänvisade till 29 kap. 1 § 2 st BrB.¹⁵⁰ En fjärde dom underströk att det var särskilt

¹⁴⁵ Domarna 12.1, 14 och 17.2.

¹⁴⁶ Domarna 13, 17.2, 18.1 och 18.2.

¹⁴⁷ Domarna 12.1, 14.1 och 15.1.

¹⁴⁸ Dom 18.1.

¹⁴⁹ Dom 13.

¹⁵⁰ Dom 18.2.

allvarligt att gärningen var hedersrelaterad och beaktade hedersmotivet vid straffvärdet genom en sammantagen bedömning av flera omständigheter.¹⁵¹

Domstolarna har gjort en utförlig bedömning i hedersfrågan i tre av tolv domar. I dom 14.1 har en sakkunnig hörts och detta har återgetts i domen. Även i dom 15.1 hördes en sakkunnig och dessutom motiverade domstolen ställningstagandet i frågan. Trots att tingsrätten inte ville nämna ordet heder eller klassificera gärningen som hedersrelaterad, diskuterades kontrollen som de tilltalade hade utövat gentemot målsäganden. Att målsägandens manliga släktingar skulle ha något att säga om vem målsäganden fick umgås med gick enligt tingsrätten emot normal social kontroll och uppfostran. I dom 17.2 konstaterade hovrätten att den tilltalades motiv för brottet hade varit att bevara eller återupprätta sin heder. Hovrätten var tydlig med vilka omständigheter kring gärningen som talade för detta. Dels att gärningen hade symboliska inslag som att skära målsäganden i ansiktet, dels den omständigheten att den tilltalade hade skrivit i ett meddelande innan gärningen att han skulle göra detta mot den som vanställer hans heder.

I nio fall har det inte framkommit en utförlig förklaring eller motivering till heder. I dom 12.1 nöjde sig tingsrätten med att konstatera att gärningarna var hedersrelaterade. Dom 12.2 ogillades, varpå inget nämndes om heder. Dom 13 bestod av standard formuleringen att syftet med gärningen var att kontrollera målsäganden och begränsa målsägandens frihet. I dom 14.2 nämndes inte heder mot bakgrund av att annat överklagades. I dom 15.2 konstaterade hovrätten kort att det inte var klarlagt att gärningen var hedersrelaterad. Även dom 16 var sådan att tingsrätten fann utredningen i hedersfrågan knapphändig och otydlig. Tingsrätten nämnde inget om heder i dom 17.1. I dom 18.1 skrev tingsrätten att mot bakgrund av omständigheterna kring brottet var gärningen hedersrelaterad. Hovrätten delade tingsrättens uppfattning om den tilltalades motiv och anförde därför inget nytt i den delen i dom 18.2.

Vad gäller källhänvisning hänvisade en dom till förarbeten. Ingen dom hänvisade till Åklagarmyndighetens handbok. Två domar hänvisade till en påföljdsbestämmelse i samband med påföljdsfrågan, vilket framgår av genomgången av domarna i bilaga 2.¹⁵²

¹⁵¹ Dom 17.2.

¹⁵² Domarna 18.1 och 18.2 hänvisade till 29:1 2 st BrB.

5.4 År 2019

5.4.1 Tabell år 2019

Mål	Åklagaren åberopar hedersmotiv	Åklagaren använder ordet heder i GB	Domstolen anser att hedersmotiv föreligger	Ordet heder finns uttryckligen i domskälen	Domstolen diskuterar heder utförligt	Hedersmotivet beaktas vid SVB	Domstolen hänvisar till Åklagarens handbok 2006	Domstolen hänvisar till SOU 2018:69
Dom 19 B 2372-18	Ja.	Ja.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.
Dom 20.1 (2018) B 5001-17	Ja.	Ja.	Nej.	Ja.	Ja.	Nej.	Nej.	Nej.
Dom 20.2 B 2955-18	Ja, som ovan.	Ja, som ovan.	Ja.	Ja.	Ja.	Ja.	Nej.	Nej.
Dom 21.1 B 2641-18	Ja.	Ja.	Nej.	Ja.	Ja.	Nej.	Nej.	Nej.
Dom 21.2 B 1920-19	Ja, som ovan.	Ja, som ovan.	Ja.	Ja.	Ja.	Ja.	Nej.	Ja.
Dom 22.1 (2018) B 3364-16	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.
Dom 22.2 B 2020-18	Nej.	Nej.	Ja.	Ja.	Nej.	Ja.	Nej.	Nej.
Dom 23.1 B 1741-19	Ja.	Ja.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.
Dom 23.2 B 2766-19	Ja, som ovan.	Ja, som ovan.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.
TOTAL T "ja"	4 st.	4 st.	3 st.	5 st.	4 st.	3 st.	0 st.	1 st.

5.4.2 Sammanfattning av tabell 2019

Åklagaren har i majoriteten av målen, fyra av fem mål, gjort gällande ett hedersmotiv. Hedersbegreppet framkommer uttryckligen i gärningsbeskrivningen i samtliga fyra mål. De vanligaste formuleringarna är "Motivet har varit att återupprätta familjens heder." alternativt "[...] i syfte att bevara eller upprätthålla familjens och/eller sin egen heder."

Ett hedersmotiv har förelegat i tre domar av totalt nio domar. Samtliga tre domar beaktade hedersmotivet vid bedömningen av straffvärdet.¹⁵³ Två av domarna skrev uttryckligen att hedersmotivet utgjorde en försvårande omständighet.¹⁵⁴ Den tredje domen gjorde en helhetsbedömning av flera omständigheter, varav hedersmotivet var en av dessa.¹⁵⁵

Domstolarna har nämnt heder uttryckligen i fem domar. Både i domar där utgången har varit att ett hedersmotiv har funnits, domar med motsatt utgång och frikännande domar. Fyra domar har varit sådana att domstolarna inte har nämnt något om heder överhuvudtaget.

En tydlig förklaring till heder har förekommit i fyra domar. Domarna 20.1 och 20.2 bedömdes vara utförliga på grundval av att det i domarna återgavs vad den sakkunniga och parterna hade berättat om heder. Även i dom 21.1 hördes en sakkunnig, dock var det främst mot bakgrund av att tingsrätten motiverade varför ett hedersmotiv inte hade funnits som domen ansågs vara utförlig. Tingsrätten lade vikt vid om beslutet att döda målsäganden hade kommit plötsligt eller om det var planerat. Bedömningen blev att gärningen var impulsstyrd. Det konstaterades dessutom att bara den omständigheten att den tilltalade kom från en hederskultur var inte tillräckligt för att dra slutsatsen att gärningen var hedersrelaterad. Dom 21.2 bedömdes vara utförlig då hovrätten motiverade sitt ställningstagande i frågan. Hovrätten kom fram till motsatt slutsats i hedersfrågan. Det diskuterades huruvida det fanns åsikter om målsägandens sätt att leva bland parternas släkt och bekanta. Bedömningen blev att parterna levde i ett socialt sammanhang som präglades av hedersnormer.

I fem domar har det inte förekommit en utförlig förklaring eller motivering i hedersfrågan. Hovrätten anförde kort i dom 22.2 att ett hedersmotiv hade funnits då den tilltalade inte godtog förhållandet mellan familjens dotter och pojkvännen. I tre domar lät domstolarna bli att nämna heder.¹⁵⁶ I ytterligare en dom nämndes inget om heder, dock anfördes det att syftet med gärningen hade varit att visa för andra romer att målsäganden hade gjort fel.¹⁵⁷

¹⁵³ Domarna 20.2, 21.2 och 22.2.

¹⁵⁴ Domarna 20.2 och 21.2.

¹⁵⁵ Dom 22.2.

¹⁵⁶ Domarna 19, 22.1 och 23.1.

¹⁵⁷ Dom 23.2.

Vad gäller källhänvisning hänvisade en dom till förarbeten vid diskussionen om heder. Ingen dom hänvisade till Åklagarmyndighetens handbok. Det hänvisades till en påföljdsbestämmelse i två domar, vilket framgår av bilaga 3.¹⁵⁸

5.5 År 2020

5.5.1 Tabell år 2020

Mål	Åklagaren åberopar hedersmotiv	Åklagaren använder ordet heder i GB	Domstolen anser att hedersmotiv föreligger	Ordet heder finns uttryckligen i domskälen	Domstolen diskuterar heder utförligt	Hedersmotiv beaktas vid SVB	Domstolen hänvisar till Åklagarens handbok 2006 eller 2020	Domstolen hänvisar till SOU 2018:69 eller Prop. 2019/20:131
Dom 24.1 (2018) B 17470-18	Ja.	Ja.	Nej.	Ja.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.
Dom 24.2 B 4917-19	Ja, som ovan.	Ja, som ovan.	Ja.	Ja.	Ja.	Ja.	Nej.	Nej.
Dom 25 B 125-20	Ja.	Ja.	Ja.	Ja.	Ja.	Ja.	Nej.	Nej.
Dom 26.1 B 871-20	Nej, msg-biträdet.	Nej.	Ja.	Ja.	Ja.	Ja.	Nej.	Nej.
Dom 26.2 B 2126-20	Nej, som ovan.	Nej, som ovan.	Nej.	Ja.	Ja.	Nej.	Nej.	Nej.
TOTALT "ja"	2 st.	2 st.	3 st.	5 st.	4 st.	3 st.	0 st.	0 st.

5.5.2 Sammanfattning av tabell 2020

Åklagaren har gjort gällande ett hedersmotiv i två av tre mål. Begreppet heder har uttryckligen framkommit av gärningsbeskrivningen i dessa två mål.

¹⁵⁸ Dom 21.1 (29:1 BrB) och dom 23.1 (29:1 2 st BrB).

Domstolarna har funnit ett hedersmotiv styrkt i tre av fem domar. Hedersmotivet har beaktats vid bedömningen av straffvärdet i samtliga tre domar.¹⁵⁹ Av ena domen har det framgått att hedersmotivet utgör en försvårande omständighet.¹⁶⁰ Hedersmotivet beaktades även vid påföljdsvalet och häktningsfrågan i denna dom. Den andra domen beaktade hedersmotivet vid straffvärdebedömningen, men det betonades inte att motivet utgjorde en försvårande omständighet.¹⁶¹ I den tredje domen gjordes en helhetsbedömning av samtliga omständigheter, varav hedersmotivet var en av dessa omständigheter.¹⁶²

Hedersaspekten har diskuterats utförligt i fyra domar.¹⁶³ I dom 24.2 var hovrättens bedömning att den tilltalade hade haft ett hedersmotiv då denne hade kontrollerat målsäganden innan och efter äktenskapet. Dessutom kände målsäganden en oro över att bli misshandlad eller dödad på grund av sitt beslut att gifta om sig, eftersom ett sådant omgifte inte accepterades av den kultur som hon och den tilltalade hade sitt ursprung i. I dom 25 beaktade tingsrätten omständigheterna i målet som talade för ett hedersmotiv. Det hade framkommit att heder var viktigt för familjen och att föräldrarna hade hindrat dottern från att fritt utforma sitt liv och göra självständiga val på ett sätt som inte ansågs vara normalt agerande för en förälder. Dom 26.1 bedömdes vara utförlig på grundval av att tingsrätten beaktade vad den sakkunniga hade berättat samt tagit hänsyn till dem normer som parterna levde efter. Det diskuterades även varför den tilltalade ville träffa målsäganden den aktuella dagen. Tingsrätten kom fram till att anledningen var att den tilltalade kände frustration över att inte längre ha kontroll över målsäganden. Därmed hade den tilltalade haft ett hedersmotiv. I dom 26.2 blev utgången den motsatta. Hovrätten kom fram till att den tilltalades avsikt vid gärningstillfället inledningsvis var att försonas med målsäganden. Det var först när det kom till den tilltalades kännedom att målsäganden hade en ny pojkvän som den tilltalade bestämde sig för att köra av vägen. Därav var det fråga om ett snabbt agerande från den tilltalades sida, gärningen var därför inte hedersrelaterad.

Dom 24.1 innehöll inte en utförlig motivering i hedersaspekten. Tingsrätten konstaterade att det var tveksamt om hederskulturen i avgörande avseende låg bakom gärningen, inte minst med tanke på att den tilltalade hade förnekat detta.

Inga domar innehåller en hänvisning till någon källa i förhållande till hedersbegreppet eller till en påföljdsbestämmelse i samband med straffvärdebedömningen. Det senare framgår av bilaga 4 där domarna från 2020 har redovisats.

¹⁵⁹ Domarna 24.2, 25 och 26.1.

¹⁶⁰ Dom 25.

¹⁶¹ Dom 26.1.

¹⁶² Dom 24.2.

¹⁶³ Domarna 24.2, 25, 26.1 och 26.2.

5.6 Jämförelse av resultaten för samtliga år

Av dem totalt 26 målen har åklagaren åberopat ett hedersmotiv i gärningsbeskrivningen i totalt 17 mål under tidsperioden 2017-2020. År 2017 var det sju av elva mål där åklagaren gjorde gällande ett hedersmotiv. År 2018 åberopades ett hedersmotiv av åklagaren i fyra av sju mål. År 2019 var det fyra av fem mål och år 2020 var det två av tre mål. Detta visar att åklagaren för det mesta uppmärksammar och gör gällande ett hedersmotiv.

Den andra frågan tog sikte på hur åklagaren åberopar ett hedersmotiv. Åklagaren har uttryckligen nämnt begreppet heder i gärningsbeskrivningen i 15 av totalt 26 mål. Den vanligaste formuleringen har varit: "Den misstänktes motiv har varit att bevara eller återupprätta sin egen eller familjens heder.". Av dem 17 mål som åklagaren har gjort gällande ett hedersmotiv, har således begreppet heder uttryckligen framkommit i 15 av dessa mål. Det är två mål där åklagaren inte har använt begreppet heder trots att det har åberopats, detta gäller mål 1 och 2 från 2017. Hedersmotivet formulerades enligt följande i dessa mål: "Motivet till gärningen har varit att förebygga att målsäganden drar skam över familjen samt att beröva målsäganden möjligheten att fritt välja partner eller umgänge." eller "Syftet bakom gärningen har varit att kringskära målsägandens möjligheter att fritt utforma sitt liv och göra självständiga val.". Liknande formulering har även förekommit år 2020 i mål 25: "Motivet till gärningen var att bevara och återupprätta familjens/släktens förespegling om heder genom att beröva målsäganden möjligheten att fritt utforma sitt liv och göra självständiga val..".

Den tredje frågan har tagit sikte på hur många fall som har bedömts ha föregåtts med ett hedersmotiv. Här beaktas både tingsrätt- och hovrättsdomar, vilka är totalt 44 stycken i antal. Av dessa 44 domar har domstolarna i 25 av dem gjort bedömningen att ett hedersmotiv har förelegat och i 19 domar har ett hedersmotiv inte förelegat. År 2017 var det 12 av 18 domar med bedömningen att ett hedersmotiv hade funnits, år 2018 var det sju av tolv domar, år 2019 tre av nio domar och år 2020 tre av fem domar. Således var andelen bifallande domar i denna del som lägst år 2019.

Den fjärde frågan tog sikte på om domstolarna i domskälen uttryckligen har använt begreppet heder eller förklarat fenomenet med andra ord. Frågan som således besvaras i denna del är på vilket sätt domstolar förklarar eller diskuterar hedersbegreppet, antingen i samband med att fastställa ett eventuellt hedersmotiv eller i samband med att avfärda ett argument om hedersmotiv. Domstolarna har i 30 av 44 domar använt begreppet heder i domskälen. I dem fall heder inte omnämns uttryckligen men det i vart fall har förts en diskussion om heder, har de vanligaste formuleringarna varit: "Syftet med gärningen har varit att begränsa målsägandens frihet och möjlighet till självständiga val." eller "det motiv som åklagaren har gjort gällande" alternativt "syftet har varit att kontrollera målsäganden". Det har varit totalt sex domar av detta slag, där heder har beskrivits med andra ord.¹⁶⁴ Vidare har det varit nio

¹⁶⁴ År 2017 var det domarna 1.1, 1.2, 2.1 och 2.2. År 2018 var det domarna 15.1 och 18.2.

domar där heder inte har nämnts eller diskuterats överhuvudtaget.¹⁶⁵ Sex av dessa nio domar mynnade ut i bedömningen att ett hedersmotiv inte förelåg¹⁶⁶, medan tre av dessa nio domarna resulterade i ett ogillande varpå domstolarna lät bli att ta ställning till frågan¹⁶⁷.

Den femte frågan var huruvida det framkommer en mer ingående diskussion eller förklaring kring hedersmotivet i domskälen. Av alla 44 domar var det 18 domar¹⁶⁸ som bedömdes innehålla en mer utförlig beskrivning eller motivering. Åklagaren hade åberopat en sakkunnig som berättade utförligt om hederskulturen i sju mål.¹⁶⁹ År 2017 var det sju domar¹⁷⁰ av totalt 18 domar som innehöll en utförlig beskrivning av hedersbegreppet eller en motivering av domstolens slutsats. År 2018 var det tre domar¹⁷¹ av totalt tolv domar, år 2019 fyra domar¹⁷² av nio domar och år 2020 fyra domar¹⁷³ av fem domar. Det är således snarare undantag än utgångspunkt att förklara, diskutera eller motivera hedersaspekten i domskrivningen.

Den sjätte frågan gäller om och isåfall hur ofta ett hedersmotiv har beaktats vid straffvärdebedömningen. Av dem 25 domar vars bedömning blev att gärningen hade föregåtts med ett hedersmotiv, beaktades hedersmotivet i en straffskärpande riktning i 19 domar. Totalt sett är det således sex domar vars bedömning blev att ett hedersmotiv ansågs ha förelegat, utan att detta påverkade straffvärdet.¹⁷⁴ År 2017 beaktades hedersmotivet vid straffvärdebedömningen i nio domar av dem tolv domar där ett hedersmotiv ansågs föreligga. År 2018 beaktades hedersmotivet vid straffvärdebedömningen i fyra domar av dem sju domar där ett hedersmotiv ansågs föreligga. År 2019 beaktades hedersmotivet vid straffvärdebedömningen i tre domar av samtliga tre domar som ett hedersmotiv ansågs föreligga och likaså år 2020.

Det följer av genomgången av domarna (se bilagorna) hur ett hedersmotiv har beaktats av domstolarna i samband med bedömningen av straffvärdet. I vissa domar har hedersmotivet uttryckligen utgjort en försvårande omständighet eller verkat i en försvårande riktning.¹⁷⁵ I andra domar har hedersmotivet beaktats vid straffvärdet, men inte uttryckligen utgjort en försvårande omständighet. Detta har till exempel formulerats som att syftet har varit att begränsa målsägandens frihet, vilket har påverkat straffvärdet.¹⁷⁶ Domstolarna har i en del domar beaktat motivet inom ramen för 29 kap. 1 § 2 st BrB.¹⁷⁷ Hedersmotivet har även beaktats som en av flera omständigheter och ingått i en helhetsbedömning av samtliga

¹⁶⁵ Domarna 5.2, 12.2, 14.2, 17.1, 19, 20.1, 22.1, 23.1 och 23.2.

¹⁶⁶ Domarna 14.2, 17.1, 19, 22.1, 23.1 och 23.2.

¹⁶⁷ Domarna 5.2, 12.2 och 20.1.

¹⁶⁸ Domarna 4.1, 6, 7, 8.1, 8.2, 10, 11.1, 14.1, 15.1, 17.2, 20.1, 20.2, 21.1, 21.2, 24.2, 25, 26.1 och 26.2.

¹⁶⁹ Målen 6, 11, 14, 15, 20, 21 och 26.

¹⁷⁰ Domarna 4.1, 6, 7, 8.1, 8.2, 10 och 11.1.

¹⁷¹ Domarna 14.1, 15.1 och 17.2.

¹⁷² Domarna 20.1, 20.2, 21.1 och 21.2.

¹⁷³ Domarna 24.2, 25, 26.1 och 26.2.

¹⁷⁴ Domarna 6, 9.1, 11.1, 12.1, 14.1 och 15.1.

¹⁷⁵ Domarna 1.1, 1.2, 3, 9.2, 15.2, 18.1, 20.2, 21.2 och 25.

¹⁷⁶ Domarna 2.1, 2.2, 13 och 26.1.

¹⁷⁷ Domarna 5.1, 7, 10, 11.2 och 18.2.

omständigheter.¹⁷⁸ I två domar har det betonats att det är särskilt besvärande eller allvarligt att ett hedersmotiv har funnits. Den ena¹⁷⁹ av dessa domar inkluderade hedersmotivet i straffvärdebedömningen och den andra¹⁸⁰ beaktade inte motivet vid straffvärdet. Sammantaget går det inte att utläsa att en viss formulering har förekommit oftare ett visst år, utan det är olika från dom till dom.

Frågorna sju och åtta tar sikte på vilken källa som domstolarna använder för att definiera och förklara hedersrelaterat våld och förtryck. En sådan "källa" är Åklagarmyndighetens handbok från 2006 och 2020 om hedersrelaterat våld och förtryck. Andra källor är förarbeten till den nya straffskärpningsgrunden. År 2017 var det tre domar som hänvisade till Dir. 2017:25, varav två av domarna även hänvisade till Åklagarmyndighetens handbok. År 2018 var det en dom som hänvisade till SOU 2018:69 och ingen till Åklagarmyndighetens handbok, likaså var det år 2019. Inga av domarna från 2020 hänvisade till förarbeten eller Åklagarmyndighetens handbok. Vad gäller antalet domar som innehöll en hänvisning till en påföljdsbestämmelse i samband med beaktandet av ett hedersmotiv vid straffvärdebedömningen var det år 2017 fyra av nio domar, år 2018 var det två av fyra domar och år 2019 var det två av tre domar. År 2020 var det inga av dem domar som beaktade ett hedersmotiv vid straffvärdebedömningen som hänvisade till en påföljdsbestämmelse.

Resultaten som har redovisats i detta avsnitt kommer att diskuteras mer ingående nedan.

¹⁷⁸ Domarna 22.2 och 24.2. Dom 22.2 beaktade alla omständigheter tillsammans, men utgången blev att omständigheterna *inte* gjorde gärningen till ett sådant kvalificerat slag att det var grovt.

¹⁷⁹ Dom 17.2.

¹⁸⁰ Dom 6.

6. Diskussion

Det finns troligen olika synpunkter på vad som utgör en ändamålsenlig rättstillämpning. Något de flesta borde vara eniga om är att rättstillämpningen ska ha stöd i lag och följa rättsstatliga principer som är grundlagsskyddade. Utifrån den rättsteoretiska synvinkeln som har valts i uppsatsen är en ändamålsenlig rättstillämpning en som enligt legalitetsprincipen har stöd i lag, är tydlig och enhetlig. Det ska således inte finnas rum för skönsmässiga bedömningar, om det inte är nödvändigt. Detta följer även av objektivitetsprincipen, att ett beslut ska ha stöd i lag och inte vara en följd av beslutsfattarens egna åsikter. Alla individer ska behandlas lika, oavsett etnicitet, kön eller andra personliga faktorer. Följande diskussion kommer således att utgå ifrån dessa premisser och ställas mot rättstillämpningen som den har framgått av den empiriska undersökningen i tidigare avsnitt.

6.1 Diskussion om rättstillämpningen utifrån likhets- och legalitetsprincipen

6.1.1 Diskussion om resultatet

Till att börja med visar den empiriska studien att åklagarna verkar vara rutinerade i att avgöra om det föreligger ett hedersmotiv eller inte samt att åberopa det i gärningsbeskrivningen om så är fallet. Detta är viktigt eftersom många hedersrelaterade fall skulle gå förlorade om inte åklagaren gjorde gällande ett hedersmotiv då det som utgångspunkt är åklagaren som sätter ramarna för det rätten får pröva och beakta.¹⁸¹ Rätten får inte döma över några andra gärningsmoment än dem som åklagaren har åberopat till stöd för ansvarsyrkandet.¹⁸² Även om åklagaren oftast gör gällande ett hedersmotiv i gärningsbeskrivningen, utgör inte ett hedersmotiv ett sådant gärningsmoment som hindrar rätten från att beakta det i ett läge där åklagaren inte har gjort gällande heder. Ett hedersmotiv utgör snarare en försvårande omständighet, vilket hör till påföljdsfrågan, och därför är rätten fri att beakta detta *ex officio*.¹⁸³ Skulle åklagaren således inte göra gällande ett hedersmotiv är det inget processuellt hinder för rätten att beakta det självmant. Det skulle dock innebära att åklagaren inte har säkrat bevisning i hedersfrågan och sannolikheten att rätten skulle finna det styrkt att ett hedersmotiv har funnits i ett sådant läge är relativt liten. Därför är det av yttersta vikt att åklagaren och polisen som brottsutredande myndigheter är väl inlästa i hedersrelaterad brottslighet för att hantera dessa mål korrekt såväl under förundersökningen som vid huvudförhandlingen. Trots att åklagaren i majoriteten av dem undersökta målen har gjort gällande ett hedersmotiv, har åklagaren låtit bli att åberopa ett hedersmotiv i en del mål, även

¹⁸¹ 30 kap. 3 § 1 men. RB; Ekelöf, Per Olof, *Rättegång Häfte 2*, 1996, s. 129 ff.

¹⁸² Ekelöf, Per Olof, *Rättegång Häfte 2*, s. 131.

¹⁸³ *Ibid*, s. 130.

om det av omständigheterna i målen har varit påkallat. Detta talar för att det fortfarande finns ett behov av att utbilda brottsutredande myndigheter inom hedersrelaterade mål.

Det finns en anmärkningsvärd skillnad i dem olika målen hur stor vikt olika åklagare lägger på att utreda frågan om gärningen har varit hedersrelaterad eller inte. Åklagaren har i vissa mål åberopat ett sakkunnigt vittne som berättat om hedersrelaterat våld och förtryck, medan andra åklagare inte har gjort det. Detta påverkar i sin tur rättens bedömning i frågan. Ju mer utredning åklagaren lägger fram i frågan, desto större är sannolikheten att rätten finner det styrkt bortom rimligt tvivel att ett hedersmotiv har förelegat.

Av dem undersökta domarna har ett hedersmotiv ansetts föreligga i 25 domar och i 19 domar har ett hedersmotiv inte ansetts föreligga. Trots att det är fler domar som har mynnat ut i bedömningen att ett hedersmotiv har funnits, så är det långt ifrån alla domar som bedöms vara hedersrelaterade. Det kan finnas olika orsaker till detta. Dels kan det bero på att åklagaren inte har åberopat ett hedersmotiv, varför domstolarna inte har beaktat detta på egen hand. Dels kan det bero på bristande utredning från åklagarens håll beträffande hedersfrågan. Vidare kan det ha att göra med omständigheterna i det enskilda fallet och vad som har framkommit under huvudförhandlingen av respektive part. Andelen domar där bedömningen blev att gärningen hade föregåtts med ett hedersmotiv var som lägst år 2019. Det är ett märkligt resultat sett till allt lagstiftningsarbete som pågick under denna tid. Det går således inte att dra en slutsats om att utvecklingen har gått bakåt 2019 eller att resultatet är en spegling av samhällets syn på hedersrelaterat våld och förtryck just det året.

Det har även undersökts på vilket sätt domstolar diskuterar kring ett eventuellt hedersmotiv. Det har visat sig att det förekommer olika formuleringar i dem olika domarna. Ibland har heder skrivits ut ordagrant och ibland har hedersmotivet beskrivits med andra ord. I vissa fall upplevs det som att domstolarna inte vill klassificera fenomenet, exempelvis genom formuleringen "det motiv åklagaren har gjort gällande". Dom 15.1 är ett tydligt exempel på detta då tingsrätten skrev att det saknas anledning att närmare klassificera denna form av beteende mer än att konstatera att beteendet går utöver vad som i vårt samhälle är normal social kontroll. Utifrån en brottspreventiv synvinkel är ett sådant förhållningssätt från domstolens sida en nackdel. När domstolar använder ordet heder markeras det att brott som begås i heders namn är något allvarligt. Det visar på att domstolarna prioriterar målsägandens fri- och rättigheter framför rädslan att göra åtskillnad mellan människors gärningar utifrån deras kultur och värderingar. Därför är de avgöranden där domstolarna undviker att nämna heder i domskälen problematiska.

Utredningen visar att det enbart är ett fåtal domare som har lagt krut på att förklara vad som utmärker hedersrelaterat våld och förtryck eller att motivera sitt ställningstagande i frågan. Utredningen SOU 2018:69 framhöll att även om begreppet stundtals varit omdebatterat finns

det en tydlig uppfattning om vad som utgör hedersrelaterat våld och förtryck.¹⁸⁴ Detta var en förutsättning för att kunna införa hedersmotiv som en straffskärpningsgrund. Det ska dock betonas att även om det finns en tydlig uppfattning om vad som utmärker hedersrelaterat våld och förtryck är det viktigt att domstolar i domskrivningen är tydliga med eventuella bedömningar och slutsatser. Särskilt mot bakgrund av att det saknas rättsprejudikat på området är det viktigt att domstolarna är tydliga i domskrivningen. Om det inte går att utläsa av en dom varför domstolen gör bedömningen i fråga, kan det leda till rättsosäkerhet och oförutsebarhet, vilket går emot legalitetsprincipen.

När en individ döms för ett brott är det ett krav att det ska finnas lagstöd för beslutet, vilket följer av legalitetsprincipen. Enbart ett fåtal domar innehåller en hänvisning till en påföljdsbestämmelse i samband med bedömningen av straffvärdet. Även om det finns lagstöd för att beakta ett hedersmotiv i straffskärpande riktning så kan det ifrågasättas om inte legalitetsprincipen också kräver att det faktiskt hänvisas till en bestämmelse när en viss bedömning görs eller ett beslut tas. Särskilt för den enskilde som beslutet rör är det av vikt att veta att det finns lagstöd för det beslut som har tagits. Domstolarna kan därmed förbättra rättstillämpningen i detta avseendet, genom att visa att det finns stöd för dem beslut som tas.

Dessutom är det få domar som innehåller en hänvisning till förarbeten vid definieringen av eller diskussionen om heder. Det är problematiskt eftersom det många gånger är otydligt vad som klassificeras som ett hedersmotiv eller en hedersrelaterad gärning, vilken definition domstolen utgår ifrån vid bedömningen och vilka omständigheter som ska vara uppfyllda för att gärningen i fråga ska klassificeras som hedersrelaterad. Mot bakgrund av att olika källor kan definiera heder och hedersmotiv på olika sätt, kan användningen av olika källor leda till olika bedömningar i frågan. De källor som kan förekomma i dessa fall är förarbeten eller Åklagarmyndighetens handbok. Även om handboken inte utgör en rättskälla utan snarare en riktlinje för åklagarna i sin verksamhet, så har vissa domare utgått ifrån den definition som återfinns i handboken, varför den har ansetts vara central i rättstillämpningen. Enligt handboken är hedersrelaterat våld och förtryck oftast kollektivbaserat, socialt sanktionerat av familjen, gärningen föregås oftast av en viss planering och gärningspersonen upplever många gånger en tillfredsställelse efter gärningen.¹⁸⁵ Av dem granskade domarna var det vissa domar där domstolarna fäste en avgörande vikt vid om gärningen var kollektivbaserad.¹⁸⁶ I andra domar låg fokus på om gärningen var planerad eller inte.¹⁸⁷ I dessa fall ansågs en impulsstyrd gärning innebära att gärningen inte var hedersrelaterad. I andra fall var utgångspunkten för bedömningen vad som hade framkommit av parternas uttalanden eller en eventuell sakkunnigs utsaga under huvudförhandlingen alternativt den definition som åklagaren hade använt. När domstolarna fäster vikt vid olika omständigheter på detta sätt, ger det sken av att rätten är fri att se på hedersaspekten lite hur som helst. När bedömningen i fråga inte

¹⁸⁴ SOU 2018:69 avsnitt 4.2.1.

¹⁸⁵ Åklagarmyndighetens handbok, 2020, s. 15.

¹⁸⁶ Domarna 4.1 och 10.

¹⁸⁷ Domarna 8.1, 8.2, 21.1 och 26.2.

förankras i en rättskälla eller åtminstone doktrin eller riktlinjer, är denna bedömning normativt sett "svag" enligt rättskällevärdet. Om bedömningarna utgår ifrån olika definitioner av hedersrelaterat våld och förtryck, kommer bedömningarna och tillämpningarna skilja sig åt och risken blir att lika fall bedöms olika.

Olika utgångspunkter kan även ges av olika höga beviskrav. Om en källa uppställer ett flertal "kriterier" som ska vara uppfyllda för att gärningen ska bedömas vara hedersrelaterad, medan en annan källa inte innehåller lika många kriterier, kommer den senare källan enklare motivera ett hedersmotiv. Exempelvis om domstolen fäster en avgörande vikt vid om gärningen har begränsat målsägandens liv eller självbestämmanderätt, kommer beviskravet upplevas som lägre ställt, då det inte är lika svårt att konstatera att en gärning på ett eller annat sätt har begränsat målsäganden. Till skillnad från om domstolen handfast går igenom punkterna i handboken som om det vore rekvisit. Därav är det viktigt att tydligheten i detta avseende ökar, det vill säga att domstolen är tydlig med vilken källa eller definition som ligger till grund för bedömningen. En tydligare domskrivning kan på sikt leda till en enhetligare rättstillämpning. En enhetligare rättstillämpning ökar känslan av rättvisa, vilket i sin tur ökar förtroendet för rättsväsendet.

Det ska tydliggöras att med en enhetlig rättstillämpning avses inte att utgången i varje mål blir densamma. Detta skulle försämra möjligheterna för en part att få sin sak prövad i tre instanser med dem garantier som ett riktigt avgörande bör innebära. Varje fall bör bedömas individuellt, med beaktande av omständigheterna i det enskilda fallet. Det som avses är att om de sakliga förutsättningarna är lika i två skilda mål, bör dessa sakliga omständigheter bedömas på samma sätt. Om åklagaren i två mål gör gällande att det är fråga om hedersrelaterad brottslighet bland annat för att gärningen har varit kollektivbaserad, bör inte domstolarnas bedömningar avseende den kollektiva aspekten skilja sig åt i dem två målen, under förutsättning att det föreligger liknande omständigheter beträffande denna aspekten.

Utredningen undersökte även frågan om hedersmotivet följdes upp vid straffvärdebedömningen. Det visade sig att det var tre domar från 2017 och även tre domar från 2018 där ett hedersmotiv bedömdes föreligga, men som inte fick genomslag i straffvärdebedömningen.¹⁸⁸ År 2019 och 2020 beaktades hedersmotivet vid straffvärdebedömningen i samtliga av dem mål där ett hedersmotiv ansågs vara styrkt. Även om domstolarna redan innan år 2020 var vana vid att beakta ett hedersmotiv vid bedömningen av straffvärdet, vilket många gånger gjordes genom bestämmelsen 29 kap. 1 § 2 st BrB, verkar rättsläget ha blivit något tydligare i straffvärdehänseende på senare år.

Utredningen visar att det under samtliga år har funnits en annan slags brist i hanteringen av hedersrelaterade gärningar. Nämligen när antingen parterna i målet eller åklagaren har nämnt kopplingen till heder, men domstolarna trots det varken nämner eller diskuterar hedersfrågan.

¹⁸⁸ Domarna 6, 9.1, 11.1, 12.1, 14.1 och 15.1.

År 2018 fanns det en dom av det slaget, där den tilltalade själv nämnde sin heder, men domstolen lämnade det helt utan avseende.¹⁸⁹ År 2019 fanns det fyra sådana fall, där antingen åklagaren eller parterna själva hade gjort gällande eller nämnt ett hedersmotiv, men domstolarna lät bli att ange något om detta i domskälen.¹⁹⁰ Detta är en stor brist i hanteringen av hedersfrågan. Oavsett utgången i målet bör domstolarna motivera ställningstagandet i frågan.

Dock förekommer det även fall där varken åklagaren eller målsäganden har åberopat hedersmotiv, men domstolen självmant beaktar detta och fastställer att ett hedersmotiv har funnits.¹⁹¹ Under förutsättning att ingen av parterna har uppmärksammat heder under huvudförhandlingen och rätten trots det väljer att beakta detta, visar det på att domstolen tycker det är en viktig fråga att belysa. Det signalerar att hedersrelaterad brottslighet betraktas som något allvarligt.

En annan intressant aspekt som genomgången av domarna visar är hur skilda bedömningar tingsrätten och hovrätten kan göra i hedersfrågan i ett och samma mål. Överlag framstår det som att hovrätten beaktar hedersmotivet i större utsträckning än tingsrätten, särskilt vid straffvärdebedömningen. I sju fall konstaterade hovrätten att hedersmotivet var en försvårande omständighet, medan tingsrätten inte beaktade detta vid straffvärdebedömningen alternativt ogillade åtalen och därför inte tog ställning till frågan.¹⁹²

Ska det dras någon slutsats om hur rättstillämpningen har sett ut under den undersökta tidsperioden, är den sammantagna slutsatsen att det inte går att se ett förekommande mönster i rättstillämpningen år för år. Istället verkar olika domare göra olika bedömningar, även under samma år.

6.1.2 Diskussion kring den kulturella aspekten

Avseende domstolarnas hantering av den kulturella eller etniska aspekten i dessa mål kan följande konstateras. De flesta domar som har granskats har i bedömningen av hedersfrågan tagit sikte på gärningen som sådan och inte parternas etnicitet eller kultur. Om gärningen i fråga har varit avsedd att kontrollera målsäganden, styra dennes val kring umgänge eller partner eller om gärningen faktiskt har begränsat målsäganden på ett eller annat sätt, har den betraktats som hedersrelaterad. I dessa fall framstår domstolarnas bedömningar som objektiva eftersom fokus ligger på gärningen. Det finns dock vissa domar vars bedömningar i hedersfrågan istället kretsar kring hederskulturen. Dessa är särskilt intressanta att granska utifrån en värdering om allas lika värde oavsett etnicitet. Det vill säga utifrån frågan om tillämpningen kan få diskriminerande effekter eller om domstolarnas bedömningar ger sken

¹⁸⁹ Dom 17.1.

¹⁹⁰ Domarna 19, 22.1, 23.1 och 23.2.

¹⁹¹ Domarna 3, 12.1, 17.2 och 22.2.

¹⁹² Domarna 9.2, 11.2, 15.2, 20.2, 21.2, 22.2 och 24.2.

av ett subjektivt tyckande. En dom av detta slag är dom 6, där åklagaren gjorde gällande att familjen levde i ett kulturellt mönster som benämns hederskultur. En sakkunnig hördes om hederskulturen. Det berättades om den kollektiva aspekten, hierarkin mellan män och kvinnor och vilka förväntningar som finns på kvinnan. Tingsrätten ansåg att det saknades anledning att ifrågasätta dessa uppgifter, varför slutsatsen blev att familjen levde i en hederskultur. Trots att det avgörande i bedömningen var kulturen, så beskrevs denna kultur på ett objektivt sätt. I dom 11.1 ansågs familjens heder ha kränkts till följd av att fotografier hade spridits på kvinnan och en annan man. Gärningen vidtogs för att återupprätta familjens heder. Den handling som hade föranlett att hedern hade vanärats, kvinnans relation med mannen, gick emot hedersnormerna. För att återfå sin heder behövde familjen vidta en gärning. Här var motivet till gärningen det ledande för bedömningen, samtidigt som kulturens normer också beaktades. Dom 20.1 handlade om äktenskapstvång. En sakkunnig berättade detaljerat om varför äktenskapstvång förekommer, hur en förlovnings- och bröllopsceremoni går till och vilka förväntningar kvinnan har på sig, exempelvis att vara oskuld. Fokus låg således främst på gärningen och omständigheter kring gärningen. I dom 21.2 hade en sakkunnig berättat om vad som präglar hedersmord och vilka symboliska inslag som är vanligt förekommande. Hovrätten beaktade vad den sakkunniga berättat samt om det bland parternas släkt och bekanta fanns åsikter om målsägandens sätt att leva, då detta skulle tala för att de levde i ett socialt sammanhang som präglas av hedersnormer. Således tog hovrätten både avstamp i gärningen och det sociala/kulturella sammanhang som parterna växt upp i. Sammantaget visar dessa domar att om det har funnits en sakkunnig i målet, så har domstolarna använt dennes utsaga till stöd för bedömningen. Eftersom sakkunniga är specialiserade i hedersrelaterade gärningar, kan de motivera varför en gärning har särdrag som är hedersrelaterade. På så sätt riktas fokus på gärningen och inte personens etnicitet. I dem fall det avgörande för bedömningen är individens kultur och de normer som finns i denna kultur, framstår ändå inte bedömningen som diskriminerande, eftersom det inte uttryckligen är personens härkomst som ligger till grund för bedömningen. Istället är det de normer som härstammar från personens kultur som framträder i diskussionen. Om det av omständigheterna i målet finns stöd för att det förekommer hedersnormer i den aktuella familjens/släktens kultur, är det förståeligt att kulturen klassas som hedersrelaterad.

Trots att tillämpningen framstår som objektiv, finns det vissa aspekter som kan lyftas fram som kan bidra till en ännu mer objektiv rättstillämpning. Den kulturella aspekten bör inte vara den enda avgörande faktorn i bedömningen om gärningen varit hedersrelaterad. Det finns flera aspekter som gör att en gärning klassificeras som hedersrelaterad, skild från annat våld i nära relationer. Gärningen är oftast kollektivt präglad, socialt accepterad i den närmaste kretsen och planerad. Eftersom dessa faktorer tar sikte på gärningens egenskaper som sådan och inte den tilltalade som person, borde fokus riktas främst mot dessa aspekter. Dessutom bör domstolarna göra en utförlig bedömning kring huruvida individen i fråga har ett hederstänk, detta för att individer från en och samma kultur kan ha olika tankesätt. Hedersbegreppet kan variera för folk med olika eller samma etniska bakgrund i ett och

samma land.¹⁹³ Hedersbegreppet kan ta sig olika uttryck beroende på kulturella föreställningar och tradition. Begreppet är nämligen föränderligt över tid och definieras i den sociala kontext som en person lever i.¹⁹⁴ Därför är det oerhört viktigt att det inte per automatik dras ett likhetstecken mellan en viss kultur och heder. Alla som härstammar från en och samma kultur eller ett och samma folkslag ska inte dras över en kam. Detta bör domstolarna ha i åtanke vid bedömningen om gärningen har begåtts med ett hedersmotiv. Varje enskilt fall bör prövas för sig. Det ska således göras en individuell bedömning om parterna i det aktuella fallet har ett hederstänk och om dessa hedersnormer ligger bakom gärningen som har vidtagits. Det ska göras en utförlig bedömning i denna fråga så att det är ställt bortom rimligt tvivel att ett hedersmotiv har funnits.

I detta sammanhang ska Rosquist avhandling nämnas i vilken han belyser spänningsfältet mellan att beivra hedersrelaterad brottslighet och att samtidigt inte verka främlingsfientlig. Rosquist framhåller att när rätten agerar förebyggande gentemot hedersrelaterat våld så görs detta i ett ställningstagande mot det "nya" och mångkulturella. Jämställdhet framställs som en värdering som alla svenskar förväntas dela och de som inte delar denna värdering anses vara mindre svenska än "oss" övriga. Domstolen tar diskret avstånd mot vissa kulturer, vilket sker gömt under jämställdhetens fana, som Rosquist beskriver det. Rosquist uppmärksammar en tydlig kollision mellan dem två målen att både vara ett jämställt och ett mångkulturellt samhälle. I domskrivningen är domstolen skyldig att etablera en trovärdig motivbild, både för att fastställa skuld och utmäta straff, och för att kunna göra detta tillskrivs de inblandade en position som annorlunda i förhållande till andra svenskar. När domar blir offentliga riskerar domstolar att bidra till en reproduktion av bilden av farliga invandrargrupper.¹⁹⁵ Uppsatsförfattaren håller med om den problematisering som Rosquist gör och uppmärksammar. Det är två stora samhällsintressen som ställs mot varandra i dessa mål, jämställdhet och mångkulturalitet. Det är alltid svårt när två viktiga samhällsintressen eller värderingar kolliderar, men det är just i dessa fall som höga krav ställs på rättsväsendets hantering och rättstillämpning.

Domstolarnas motivbeskrivningar präglas enligt Rosquist av en kulturdiskurs. Detta kan bero på att det kulturella perspektivet är dominerande i domstolarnas verksamhet. Tidigare forskning har lyft frågan om hedersrelaterat våld och förtryck ska ses som något skilt från annat våld i nära relationer. Fördelen med att särskilja hedersrelaterat våld och förtryck är att dess karaktäristiska drag framhävs tydligare, vilket gör att dessa brott kan bekämpas på ett bättre och effektivare sätt och dessutom kan förståelsen för offren öka. Hedersnormer är problematiska då de begränsar offren, exempelvis saknar de många gånger en självbestämmanderätt, är ständigt under kontroll och lever efter stränga regler. Ett kulturellt perspektiv belyser vilka värderingar, ståndpunkter och idéer som ligger bakom handlingarna. Därför är det bra att betrakta dessa handlingar utifrån detta perspektiv, i syfte att kunna förstå

¹⁹³ Åklagarmyndighetens handbok, 2020, s. 6.

¹⁹⁴ Kriminalvården, Rapport 2015, s. 13.

¹⁹⁵ Rosquist, *Moral i rätten*, s. 240-241.

och hantera fenomenet väl. En stor nackdel med det kulturella perspektivet är dock att det stigmatiserar den negativa bilden av individer med en icke-svensk härkomst. Detta perspektiv kan även leda till att det bortses från andra förklaringar till våldet och förtrycket. Det kulturella perspektivet avfärdas således inte helt, utan det som hävdas är ett mer nyanserat perspektiv, där både för- och nackdelar med att betrakta dessa gärningar som kulturbetingade bör diskuteras. Detta går i linje med det intersektionella perspektivet som förespråkar att olika faktorer och maktordningar bör beaktas samtidigt. Domstolarna bör vara medvetna om vilket perspektiv som är centralt i samband med rättstillämpningen och vilket synsätt som reproduceras i samband med domskrivningen. På så sätt kan rättstillämpningen och därmed även rättsläget förbättras.

6.2 Diskussion om rättsläget utifrån likhets- och legalitetsprincipen

Det är visat ovan att domstolarna även tidigare, innan hedersmotiv uttryckligen utgjorde en försvårande omständighet i lagtexten, brukade beakta ett hedersmotiv vid straffvärdebedömningen. Det kan därför ifrågasättas hur stor påverkan ett införande av hedersmotiv som en straffskärpningsgrund får i straffvärdehänseende. Å andra sidan visar utredningen på en någorlunda spretig rättstillämpning. En dom har till exempel inte beaktat hedersmotivet vid straffvärdebedömningen utan istället i skadestandsfrågan.¹⁹⁶ En annan dom har beaktat hedersmotivet vid såväl straffvärdet, påföljdsvalet och häktningsfrågan.¹⁹⁷ En tredje dom har uttryckligen angett att det har förelegat flera försvårande omständigheter, men hedersmotivet har inte varit en av dem.¹⁹⁸ Det finns därmed behov av ett förtydligande. Lagändringen, den nya straffskärpningsgrunden, kan bidra till att göra rättsläget något klarare, öka förutsebarheten och upprätthålla legalitetsprincipen i större utsträckning. Vidare kan en uttrycklig bestämmelse i lagtext medföra att hedersmotiv uppmärksammas i större utsträckning av både åklagare och domstolar och således bidra till att fler gärningspersoner blir lagförda.¹⁹⁹

Det kan dock ifrågasättas hur tydlig bestämmelsen 29 kap. 2 § 10 BrB egentligen är. Begreppet heder har inte definierats i lagtext, utan förklaras i förarbeten. Enligt slutbetänkandet SOU 2018:69 gör sig inte legalitetsprincipen lika strängt gällande i förhållande till en påföljdsbestämmelse. Här ska det dock understrykas att det är viktigt, främst utifrån den tilltalades perspektiv, att veta dels när en gärning kan betraktas som hedersrelaterad och dels vilket ungefärligt straffvärde man kan förvänta sig. För gemene man som inte är insatta i juridiken och därför inte känner till vilka olika rättskällor som finns att tillgå, kan den nuvarande straffskärpningsgrunden upplevas som någorlunda knapphändig

¹⁹⁶ Dom 14.1.

¹⁹⁷ Dom 25.

¹⁹⁸ Dom 11.1.

¹⁹⁹ SOU 2018:69, s. 16.

avseende hedersaspekten. Därför kan det vara svårt att förutse när en gärning kan klassificeras som hedersrelaterad eller inte. Domstolarnas skilda bedömningar i frågan och i vissa fall bristfälliga sådana, gör inte saken klarare.

En annan följd av att lagtexten inte är detaljerad är att det ibland kan uppstå gränsdragningsfrågor. Exempelvis kan det i vissa fall vara svårt att särskilja mellan när en gärning ska klassificeras som hedersrelaterad alternativt som ett vanligt svartsjukedrama. Dom 4.2 är ett exempel på detta, där hovrättens slutsats var att motivet inte var hedersrelaterat utan att det istället var fråga om svartsjuka och hämnd. Vad som avgjorde utgången framgår inte tydligt av hovrättens dom, då hovrätten ställde sig bakom tingsrättens bedömning i frågan om motivet. Tingsrättens bedömning var att gärningen inte ansågs vara kollektivbaserad och därför inte hedersrelaterad. En annan dom som kan nämnas i detta sammanhang är dom 21.1, där tingsrätten konstaterade att det även i andra relationer kan förekomma att motivet till en gärning är misstanken om partners sexuella relation med någon annan. Att personen i fråga kom från en hederskultur var enligt tingsrätten inte tillräckligt. För vissa domare räcker det med att gärningspersonen kommer från en hederskultur för att gärningen ska klassificeras som hedersrelaterad och för andra domare är det inte en tillräcklig omständighet. Samma gränsdragningsproblem kan uppstå i relationen mellan en förälder och ett barn. Exempelvis dom 5.1 där tingsrätten framhöll att gärningen i någon mån kunde sägas vara hedersrelaterad, även om det också fanns en förklarlig vilja att skydda dottern från dåligt sällskap. När anses man skydda eller fostra sitt barn och när har man begränsat barnet på ett sådant sätt att gärningen kan klassificeras som hedersrelaterad? Detta är inte helt klart och därför finns det behov av att tydliggöra rättsläget.

Följaktligen kan det finnas behov av att tydliggöra huruvida de karaktäristiska dragen för hedersrelaterade gärningar utgör riktlinjer eller krav. Exempelvis faktorerna kollektivism, social acceptans och planering. Trots att dessa faktorer i rättslig mening enbart utgör riktlinjer då de finns i Åklagarmyndighetens handbok, andra myndighetsrapporter och i doktrin, så har domstolarna i vissa avgöranden fäst avgörande vikt vid en eller flera av dessa faktorer, som om de vore rekvisit. Av den underrättspraxis som har undersökts är det inte tydligt om det räcker att en eller flera av dessa faktorer är för handen eller om det också krävs att det har framkommit uppgifter om individens kultur. Alternativt om det är tillräckligt att den kulturella aspekten läggs till grund för bedömningen av ett hedersmotiv och isåfall hur mycket uppgifter det ska ha framkommit om parternas kultur. Det finns således behov av klargöranden.

Rättsläget kan i första hand tydliggöras genom domstolarnas rättstillämpning och domskrivning, även om det är underinstanserna som får ansvaret att göra detta. I andra hand kan effektiva åtgärder vidtas på lagstiftningsnivå. Det pågår i skrivande stund en utredning avseende kriminalisering av all typ av hedersbrott, som en egen brottstyp. Det framhålls i utredningen att förändringar i påföljdssystemet generellt sätt är av begränsad betydelse för

den allmänna brottsnivån i samhället.²⁰⁰ Det finns enligt utredningen behov av att markera ytterligare i straffsystemet att hedersrelaterat våld och förtryck är oacceptabelt. Detta genom att införa en särskild brottstyp som tar sikte på hedersrelaterade gärningar och utformas på liknande sätt som fridskränkingsbrotten.²⁰¹ Det är alltså enbart om det är fråga om upprepade gärningar gentemot samma person som bestämmelsen kommer aktualiseras. Fördelen är att även mer bagatellartade brottsliga gärningar kan komma åt, vilka självständigt inte är tillräckligt allvarliga. Bestämmelsen förutsätter dock att gärningarna begås av samma förövare²⁰², då rekvisiten i den föreslagna nya bestämmelsen motsvarar rekvisiten i bestämmelserna om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning.²⁰³ Detta är problematiskt eftersom hedersrelaterad brottslighet är kollektivt sanktionerat och begås ofta av flera gärningspersoner. Bestämmelsens effektivitet kan således ifrågasättas när inte den kollektiva aspekten i hedersrelaterade gärningar beaktas i samband med kriminaliseringen.

Vad gäller relationen mellan den föreslagna straffbestämmelsen och straffskärpningsgrunden i 29 kap. 2 § 10 BrB framhålls det i utredningen att i den mån hedersaspekten har beaktats vid valet av brottsrubricering enligt den nya brottstypen, ska inte hedersaspekten också beaktas i samband med straffvärdebedömningen med hänvisning till straffskärpningsgrunden.²⁰⁴ Vidare tillämpas straffskärpningsgrunden på såväl enstaka hedersrelaterade gärningar som flerfaldig hedersrelaterad brottslighet.²⁰⁵ Tanken är därmed förmodligen att en enstaka hedersrelaterad gärning aktualiserar straffskärpningsgrunden, medan flerfaldig hedersrelaterad brottslighet omfattas av den nya straffbestämmelsen. Dock hade det även varit bra att införa en straffbestämmelse som tar sikte på enskilda hedersrelaterade gärningar. Detta eftersom en påföljdsbestämmelse inte kan likställas med en straffbestämmelse som kriminaliserar hedersrelaterade gärningar. Av förarbeten framgår att legalitetsprincipen ställer högre krav i förhållande till en straffbestämmelse och därför bör en sådan bestämmelse i större utsträckning bidra till att tydliggöra rättsläget.²⁰⁶ Dessutom kan en straffbestämmelse som kriminaliserar hedersrelaterade gärningar sända starkare signaler till samhället, till skillnad från en påföljdsbestämmelse som en straffskärpningsgrund. Detta kan således verka brottspreventivt. Slutbetänkandet om införandet av ett hedersbrott kommer inte att fördjupas ytterligare i denna uppsats, syftet är att framhålla att utredningen visar på att det finns behov av ytterligare lagstiftningsåtgärder.

I samband med införandet av en ny bestämmelse är det även bra att ha det så kallade generalitetskravet i åtanke, vilket innebär att en kriminalisering inte ska avse enskilda fall

²⁰⁰ SOU 2020:57, s. 16.

²⁰¹ Ibid, s. 158.

²⁰² SOU 1995:60, s. 22.

²⁰³ SOU 2020:57, s. 17.

²⁰⁴ Ibid, s. 181.

²⁰⁵ Ibid, s. 159.

²⁰⁶ Ibid, s. 178.

eller personer, utan snarare ta sikte på brottstyper.²⁰⁷ Det är viktigt att inte alla konflikter i en familj med utomeuropeiskt ursprung tolkas som hedersrelaterade och att lagen inte har diskriminerande effekter.²⁰⁸ Enligt förarbeten till den nya straffskärpningsgrunden ansågs inte generalitetskravet utgöra ett direkt hinder mot att en påföljdsbestämmelse, eller ett straffbud, i praktiken träffar främst vissa grupper. Detta eftersom en hederskultur kan förekomma bland olika etniciteter och religioner. Även i samband med diskussionen kring införandet av en straffbestämmelse beaktades denna aspekt. I slutbetänkandet konstaterades det att den föreslagna straffbestämmelsen inte pekar ut individer med en viss etnicitet eller en viss religion.²⁰⁹

Den sammantagna bedömningen av utredningen är således att det krävs förtydliganden i rättsläget för att kunna uppnå en enhetlig rättstillämpning och likabehandling. Vidare finns behov av att upprätthålla legalitetsprincipen i högre utsträckning än vad som har varit fallet under tidsperioden 2017-2020. Detta kan möjligtvis uppnås till följd av införandet av hedersmotiv som en straffskärpningsgrund i brottsbalken, dock krävs det att en längre tid har förflutit för att kunna dra den slutsatsen. Det framstår emellertid som att det finns behov av ytterligare kriminalisering av hedersrelaterade gärningar. Om hedersbrott införs som en egen brottstyp bör denna bestämmelse bidra till att tydliggöra rättsläget genom att ha en någorlunda bestämd och precis utformning. Bestämmelsen bör vara effektiv genom att omfatta alla typer av gärningar som kan vara aktuella i dessa sammanhang samt de karaktäristiska dragen för våldet och förtrycket. Vidare bör generalitetskravet beaktas. Sist men inte minst, bör rättsväsendet ha i åtanke att tillämpa lagen på ett objektiva, utförligt och enhetligt sätt.

²⁰⁷ Prop. 2019/20:131, s. 34.

²⁰⁸ SOU 2018:69, s. 69.

²⁰⁹ SOU 2020:57, s. 135.

7. Slutsatser

För att koppla resultatet och diskussionen till uppsatsens frågeställningar och syfte kan följande anföras. En frågeställning var om det har skett en utveckling i rättstillämpningen avseende hedersrelaterade gärningar under den undersökta tidsperioden. Den empiriska undersökningen har inte kunnat visa tillräckligt tydligt om det har skett en utveckling eller inte. Det som kan konstateras av den empiriska undersökningen är att bedömningarna skiljer sig åt från dom till dom. Olika domare verkar ha olika synsätt på heder och hur det ska hanteras. Vissa är tydliga med att det är förkastligt med hedersrelaterade gärningar genom att betona det i domskrivningen och i samband med straffvärdebedömningen. Andra vill inte ta ordet heder i bruk och inte heller beakta ett hedersmotiv vid straffvärdebedömningen.

Nästa fråga, om rättstillämpningen under tidsperioden 2017-2020 har varit tillfredsställande utifrån legalitet- och likhetsprincipen besvaras nekande. För det första är domstolarna inte tydliga med vilket lagstöd som tillämpas. Av dem domarna som beaktar ett hedersmotiv i straffvärdehänseende är det inte många som hänvisar till en påföljdsbestämmelse. Inte heller är domstolarna tydliga med vilken definition av heder det utgås ifrån vid bedömningen. Dessutom är domstolarna många gånger kortfattade i bedömningarna av hedersfrågan. Detta tillsammans med den bristfälliga källhänvisningen innebär att legalitetsprincipen inte upprätthålls i tillräcklig utsträckning vid rättstillämpningen. Vilket i sin tur innebär att rättstillämpningen inte är enhetlig, varför inte heller likhetsprincipen uppnås till den grad att rättstillämpningen kan anses vara tillfredsställande.

Domstolarnas bedömningar i hedersfrågan verkar däremot vara objektiva. Även i dem fall domstolarna lägger en avgörande vikt vid den tilltalades eller parternas kultur, så görs detta genom att fastställa huruvida det finns hedersnormer i denna kultur, varför det inte framstår som att tillämpningen får diskriminerande effekter. Individer från en och samma kultur kan emellertid ha olika tankesätt, varför det är viktigt att det görs en utförlig bedömning kring huruvida individen i fråga har ett hederstänk. Vidare ter det sig olyckligt att det i vissa fall enbart är den kulturella aspekten som ligger till grund för bedömningen. Särskilt faktorer som tar sikte på gärningens egenskaper bör ta plats i bedömningen, eftersom det trots allt är brottsligheten som sådan som ska bedömas i rätten, inte individen.

En följdfråga som besvarades därefter var om den nuvarande lagstiftningen, straffskärpningsgrunden som införts i brottsbalken, är tillräcklig för att uppnå dessa rättsprinciper. Bestämmelsen kan bidra till en enhetligare rättstillämpning i förhållande till påföljdsfrågan. Vidare markerar straffskärpningsgrunden samhällets syn på brottsligheten, att hedersrelaterad brottslighet är förkastligt. Detta sänder ut signaler till förövarna, vilket på sikt kan leda till att attityderna kring dessa gärningar förändras. Däremot är det tveksamt om enbart en straffskärpningsgrund kan råda bot på de uppmärksammade bristerna i rättstillämpningen. Praxis från Högsta domstolen hade behövts som ledning, men då det inte

har skett hittills, ligger den främsta förändringsfaktorn på lagstiftningsnivå. Uppsatsförfattaren ställer sig bakom förslaget att införa en bestämmelse som kriminaliserar hedersbrott, så länge som generalitetskravet beaktas samt de specifika karaktäristiska dragen för dessa typer av gärningar. Införandet av hedersbrott som en straffbestämmelse skulle tydliggöra för domstolarna vilken definition av heder som ska tjäna som utgångspunkt i bedömningen samt vilka rekvisit som alltid måste vara uppfyllda för att gärningen ska klassificeras som hedersrelaterad. Legalitets- och likhetsprincipen skulle uppnås i högre utsträckning än vad som har varit fallet under den undersökta tidsperioden. Rättsläget skulle bli mer genomskådligt, även för gemene man, vilket skulle öka rättssäkerheten.

8. Vidare forskning

Eftersom hedersmotiv som straffskärpningsgrund infördes nära inpå uppsatsens skrivande, har det inte varit fullt möjligt att ta reda på vilken påverkan straffskärpningsgrunden har fått på rättstillämpningen. Därför hade det varit intressant att som vidare forskning analysera vilken effekt denna straffskärpningsgrund får på rättstillämpningen och rättsläget på längre sikt. Lever straffskärpningsgrunden upp till dem förväntade effekterna? Eller finns det behov av ytterligare lagstiftningsåtgärder? En fortsättning på diskussionen kring vilka för- och nackdelar en straffbestämmelse som tar sikte på hedersrelaterad brottslighet för med sig hade också varit intressant.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Statens offentliga utredningar

SOU 1995:60 Kvinnofrid

SOU 2005:41 Bortom Vi och Dom - Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering

SOU 2014:49 Våld i nära relationer - en hälsofråga

SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet

SOU 2020:57 Ett särskilt hedersbrott

Propositioner

Prop. 1975/76:209 Regeringens proposition - om ändring i regeringsformen

Prop. 2002/03:53 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.

Prop. 2019/20:131 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet

Kommittédirektiv

Dir. 2017:25 Starkare skydd mot barnäktenskap, tvångsäktenskap och brott med hedersmotiv

Dir. 2019:43 Straffansvar för hedersrelaterat våld och förtryck

Regeringsskrivelser

Skr. 2007/08:39 Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer

Skr. 2009/10:229 Handlingsplan för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja

Utskottsbetänkanden

Justitieutskottets betänkande 2012/13:JuU10 Straffrättsliga frågor

Motion till Riksdagen 2012/13:So542 Skam- eller hedersrelaterat våld och förtryck

Myndighetsrapporter

BRÅ, Brottsförebyggande rådet, *Mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer*, Stockholm, 2010. [cit. Brå, Rapport 2010:18]

Kriminalvården, *Hedersrelaterat våld och förtryck – Kunskapsöversikt och kartläggning av aktörer*, Norrköping, 2015. [cit. Kriminalvården, Rapport 2015]

NCK, Nationellt centrum för kvinnofrid, *Hedersrelaterat våld och förtryck – en kunskaps- och forskningsöversikt*, Uppsala, 2010. [cit. NCK, Rapport 2010:1]

Åklagarmyndigheten, *Hedersrelaterat våld*, Handbok, Utvecklingscentrum, 2006.

Åklagarmyndigheten, *Hedersrelaterad brottslighet*, Handbok, Utvecklingscentrum, 2020.

Litteratur

Böcker

Asp, Petter & Ulväng, Magnus, *Kriminalrättens grunder*, 2. uppl. Uppsala: Iustus, 2013.

Baladiz, Dilek & Mermer, Menekse, *I hederns skugga: de unga männens perspektiv*. Stockholm: Gothia, 2009.

Denscombe, Martyn, *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*, 2. uppl. Lund: Studentlitteratur, 2009.

De los Reyes, Paulina. 'Det problematiska systemskapet: om "svenskheter" och "invandrarskap" inom svensk genushistorisk forskning.' I *Genushistoria: en historiografisk exposé*, Christina Carlsson Wetterberg & Anna Jansdotter (red.), s. 189-207. Lund: Studentlitteratur, 2004a.

De los Reyes, Paulina. 'Kulturella stereotypier och våldsoffrens utsatthet.' I Utsatta och sårbara brottsoffer: Jenny Björkman, Magnus Lindgren, Karl-Åke Pettersson & Bo Hägglund (red.), s. 101-120. Stockholm: Jure, 2004b.

Ekelöf, Per-Olof & Edelstam, Henrik: *Rättegång – Första häftet*, 8. uppl. Stockholm: Norstedts Juridik, 2002.

Ekelöf, Per Olof, *Rättegång - Andra häftet*, 8. uppl. Stockholm: Norstedts Juridik, 1996.

Hussein, Jamila, *Heder och hedersvåld: berättelser, fakta, fördomar*. Göteborg: Korpen, 2017.

Jareborg, Nils, *Allmän kriminalrätt*. Uppsala: Iustus, 2001.

Johan Rosquist, *Moral i rätten: Utredningar av hedersrelaterat våld i Sverige 1997-2017*. Diss., Göteborgs universitet, 2020.

Kamali, Masoud. 'Media, experter och rasismen.' I Debatten om hedersmord: Feminism eller rasism: Stieg Larsson & Cecilia Englund (red.), s. 20-33, Stockholm: Svartvitt förlag, 2004.

Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2. uppl. Lund: Studentlitteratur, 2018.

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation*, 4. uppl. Stockholm: Norstedts Juridik, 2018.

Sandgren, Claes, *Vad är rättsvetenskap?*, Stockholm: Jure, 2009.

Schlytter, Astrid, *Rätten att själv få välja: arrangerade äktenskap, kön och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur, 2004.

Wikan, Unni, *En fråga om heder*. Stockholm: Ordfront, 2004.

Wikan, Unni, *En fråga om heder*, [Ny utg.]. Stockholm: Ordfront, 2010.

Artiklar

Sandgren, Claes, *Om empiri och rättsvetenskap*, del I, JT 1995/96, nr 3, s. 728 och s. 734.

Sandgren, Claes, *Om empiri och rättsvetenskap*, del II, JT 1995/96, nr 4, s. 1037 och s. 1055.

Sandgren, Claes, *Om teoribildning och rättsvetenskap*, JT 2004/05, nr 2, s. 298 och s. 309.

Sandgren, Claes, Är rättsdogmatiken dogmatisk? *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, TfR, Vol. 118, nr 4-5, 2005, s. 651.

Elektroniska källor

Nationalencyklopedin, *Objektivitetsprincipen*. Hämtad den 30 november 2020 från <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/objektivitetsprincipen> [cit. NE.se, Objektivitetsprincipen]

SFS 2020:349, publicerad 29 maj 2020. Hämtad den 2 oktober 2020 från <https://svenskforsfattningssamling.se/sites/default/files/sfs/2020-05/SFS2020-349.pdf> [cit. SFS 2020:349]

Rättsfallsförteckning

Hovrätten

RH 1998:8, Hovrätten för Övre Norrland, dom 1997-05-26, mål nr B 119-97

Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom 2017-03-01, mål nr B 1853-16

Hovrätten för Västra Sverige, dom 2017-03-23, mål nr B 1444-17

Göta Hovrätt, dom 2017-05-03, mål nr B 477-17, B 648-17

Svea Hovrätt, dom 2017-12-11, mål nr B 9315-17

Hovrätten för Nedre Norrland, dom 2017-12-20, mål nr B 821-17

Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom 2018-01-05, mål nr B 2042-17

Hovrätten för Västra Sverige, dom 2018-06-05, mål nr B 1977-18

Svea Hovrätt, dom 2018-06-08, mål nr B 10163-17

Hovrätten för Västra Sverige, dom 2018-08-01, mål nr B 3237-18

Hovrätten för Västra Sverige, dom 2018-09-14, mål nr B 3064-18

Göta Hovrätt, dom 2018-10-25, mål nr B 2449-18

Hovrätten för Västra Sverige, dom 2018-12-03, mål nr B 3151-18

Svea Hovrätt, dom 2019-01-28, mål nr B 2955-18

Hovrätten för Västra Sverige, dom 2019-05-09, mål nr B 1920-19

Göta Hovrätt, dom 2019-05-29, mål nr B 2020-18

Göta Hovrätt, dom 2019-11-27, mål nr B 2766-19

Hovrätten för Västra Sverige, dom 2020-01-10, mål nr B 4917-19

Göta Hovrätt, dom 2020-09-02, mål nr B 2126-20

Tingsrätten

Helsingborgs tingsrätt, dom 2016-06-15, mål nr B 4850-15

Göteborgs tingsrätt, dom 2017-01-18, mål nr B 9104-16

Norrköpings tingsrätt, dom 2017-01-30, mål nr B 1730-16
Uppsala tingsrätt, dom 2017-03-21, mål nr B 1139-17
Lunds tingsrätt, dom 2017-06-27, mål nr B 2180-17
Göteborgs tingsrätt, dom 2017-06-28, mål nr B 10186-16
Gävle tingsrätt, dom 2017-07-14, mål nr B 922-16
Göteborgs tingsrätt, dom 2017-09-26, mål nr B 12579-16
Falun tingsrätt, dom 2017-09-27, mål nr B 2009-17
Västmanlands tingsrätt, dom 2017-10-04, mål nr B 3440-17
Helsingborgs tingsrätt, dom 2017-12-11, mål nr B 4324-17
Västmanlands tingsrätt, dom 2018-02-22, mål nr B 5001-17
Uddevalla tingsrätt, dom 2018-02-28, mål nr B 2708-17
Alingsås tingsrätt, dom 2018-05-08, mål nr B 522-17
Göteborgs tingsrätt, dom 2018-05-09, mål nr B 2711-18
Vänersborgs tingsrätt, dom 2018-05-23, mål nr B 4208-17
Göteborgs tingsrätt, dom 2018-06-07, mål nr B 11756-17
Skaraborgs tingsrätt, dom 2018-06-12, mål nr B 3364-16
Skaraborgs tingsrätt, dom 2018-08-16, mål nr B 1468-18
Östersunds tingsrätt, dom 2018-10-03, mål nr B 1356-16
Södertälje tingsrätt, dom 2019-01-04, mål nr B 2372-18
Vänersborgs tingsrätt, dom 2019-02-13, mål nr B 2641-18
Örebro tingsrätt, dom 2019-08-21, mål nr B 1741-19
Göteborgs tingsrätt, dom 2019-09-30, mål nr B 17470-18
Göteborgs tingsrätt, dom 2020-03-09, mål nr B 125-20
Norrköpings tingsrätt, dom 2020-06-10, mål nr B 871-20

Bilaga 1 - Domar från 2017

Dom 1.1 (B 9104-16)

Målsägandens bror hade misshandlat målsäganden i syfte att kontrollera hennes kontakt med killar. Åklagaren gjorde i gärningsbeskrivningen gällande att motivet till gärningen var att beröva målsäganden möjlighet att fritt utforma sitt liv och göra självständiga val. Tingsrätten ansåg att det var visat att den tilltalade hade haft det motiv till gärningen som åklagaren hade påstått, vilket utgjorde ett försvärande moment vid bedömningen av gärningens straffvärde.

Dom 1.2 (B 1444-17)

Hovrätten fastställde tingsrättens dom i sin helhet. Den tilltalade ansågs ha haft det motiv till gärningen som åklagaren hade påstått och det utgjorde ett försvärande moment vid bedömningen av gärningens straffvärde.

Dom 2.1 (B 4850-15)

Hot och nedsättande tillmälen hade utdelats av den tilltalade gentemot två tjejer. Den tilltalade var vän till den ena målsägandens familj. Enligt målsäganden kunde hennes far ligga bakom den tilltalades kontrollerande beteende. Målsäganden gjorde själv gällande att gärningen var hedersrelaterad. Tingsrätten fann att hoten uttalats med anledning av hur målsägandena valt att leva sina liv och att hoten riktade mot målsäganden hade uttalats i syfte att kringskära hennes frihet och påverka hennes beslut om bland annat giftermål och sociala umgänge. Syftet att kringskära målsägandens frihet beaktades vid straffvärdebedömningen. Trots att syftet inte uttryckligen har benämnts heder, så har det beskrivits på samma sätt som ett hedersmotiv och därför görs tolkningen att ett hedersmotiv har beaktats vid straffvärdebedömningen.

Dom 2.2 (B 1853-16)

Hovrätten delade tingsrättens bedömning i stora drag. Det konstaterades att hoten hade uttalats i syfte att kontrollera målsäganden och begränsa hennes frihet, vilket beaktades vid bedömningen av gärningens straffvärde.

Dom 3 (B 1139-17)

En far hade gjort sig skyldig till olaga hot gentemot sina två döttrar. Åklagaren gjorde inte gällande ett hedersmotiv. Tingsrätten konstaterade trots det att hoten hade haft drag av hedersrelaterad brottslighet då den tilltalades avsikt var att kontrollera och skrämja sina

döttrar genom hot och kränkningar. Detta var en försvårande omständighet som var av betydelse vid bedömningen av straffvärdet.

Dom 4.1 (B 1730-16)

Den tilltalade hade mördat en annan man som var bekant till honom då den tilltalade dagen innan gärningen hade fått reda på att hans fru tidigare hade blivit våldtagen av målsäganden. Målsägandebiträdet gjorde gällande att gärningen var hedersrelaterad. Tingsrätten beskrev vad som i allmänhet är utmärkande för hedersmord och hedersrelaterat våld. Det ansågs finnas viss fog för att den tilltalades handlande hade påverkats av kollektivet och att han ville återupprätta sin heder efter våldtäkten som målsäganden hade utsatt hans fru för. Dock drog den tilltalades fru tillbaka uppgiften om våldtäkten och hävdade att gärningen inte var hedersrelaterad. Eftersom det inte heller hade förekommit rykten om våldtäkten bland släkt och anhöriga innan händelsen, kom tingsrätten fram till slutsatsen att den tilltalades motiv inte hade påverkats av kollektivet och att gärningen därför inte var hedersrelaterad.

Dom 4.2 (B 477-17, B 648-17)

Hovrätten delade tingsrättens bedömning i motivfrågan, det var inte visat att den tilltalade hade utfört gärningen för att bevara eller återupprätta sin eller sin familjs heder. Istället var det fråga om svartsjuka och hämnd.

Dom 5.1 (B 2180-17)

Målsägandens föräldrar hade genom våld och hot försökt få henne att bryta kontakten med en kille av svensk härkomst. Dottern levde under stränga regler. Åklagaren anförde att föräldrarnas motiv hade varit hedersrelaterat då de hade fått reda på att dottern hade kontakt med en svensk kille. Tingsrätten frikände modern från åtalen, men pappan dömdes för misshandel. Motivet bedömdes i någon mån vara hedersrelaterat, även om faderns agerande också betingats av en förklarlig vilja att skydda dottern från dåligt sällskap. Motivet beaktades inom ramen för 29 kap. 1 § BrB.

Dom 5.2 (B 2042-17)

Hovrätten fastställde tingsrättens dom i förhållande till modern, men frikände även fadern från åtalet om misshandel. Hovrätten tyckte inte att bevisningen var tillräckligt robust. Inget diskuterades eller nämndes om heder.

Dom 6 (B 10186-16)

Den tilltalade, make till målsäganden, hade gjort sig skyldig till misshandel, grov fridskränkning, grov kvinnofridskränkning, våldtäkt samt två fall av egenmäktighet med

barn. Åklagaren gjorde gällande att familjen omfattades av det kulturella mönstret som benämns hederskultur samt att omständigheterna i målet skulle ses i ljuset av detta. Ett sakkunnigt vittne hördes om hederskulturen. Mot bakgrund av vad den sakkunniga berättade samt annan muntlig bevisning, drog tingsrätten slutsatsen att familjen levde i en hederskultur. Tingsrätten konstaterade att det var besvärande att den tilltalade, i egenskap av make respektive pappa, hade utgått ifrån att han haft rätt att utöva visst beteende mot dem. Hedersmotivet beaktades inte vid straffvärdet.

Dom 7 (B 12579-16)

Dottern berättade för sin far att hon tänkt gifta sig med en kille av annat ursprung, varpå fadern hotade att döda eller skada hennes kille. Åklagaren gjorde gällande att motivet till gärningen var att förebygga att målsäganden drar skam över familjen samt att beröva målsäganden möjligheten att fritt välja partner. Målsäganden berättade om den hederskultur hon levde i. Tingsrätten drog slutsatsen att motivet var av hederskaraktär då den tilltalade viljat förebygga att målsäganden drar skam över familjen samt att beröva henne möjligheten att fritt välja partner. Hedersmotivet beaktades inom ramen för 29 kap. 1 § 2 st BrB.

Dom 8.1 (B 2009-17)

Den tilltalade hade förmått målsäganden att fostra sina döttrar då de enligt rykten hade betett sig olämpligt. Målsäganden vidtog dock inga åtgärder. Parterna hamnade därefter i bråk och under tumultet tog den tilltalade upp en närliggande sax och högg målsäganden i halsen, som därefter avled. Åklagaren gjorde gällande att den tilltalade hade haft ett hedersrelaterat motiv. Gärningen var enligt åklagaren planerad då målsäganden tidigare hade vägrat att agera mot sina döttrar och sin hustru som skulle ha betett sig olämpligt. Tingsrätten anförde bland annat att det inte fanns något annat motiv för den tilltalade att döda målsäganden än just konflikten kring målsägandens döttrar. Dock var det inte fråga om en planerad gärning vilket talade för att motivet inte var hedersrelaterat. Sammantaget tyckte inte tingsrätten att det var ställt utom rimligt tvivel att ett hedersrelaterat motiv hade förelegat.

Dom 8.2 (B 9315-17)

Hovrätten återgav i domskälen definitionen av hedersrelaterad brottslighet enligt Åklagarmyndighetens handbok och konstaterade att denna definition tjänade som utgångspunkt vid bedömningen. Därefter konstaterade hovrätten att gärningen framstod som impulsstyrd och att det därför inte var styrkt att den tilltalade begick gärningen av hedersskäl.

Dom 9.1 (B 3440-17)

Efter att målsägandens relation med sin fästman hade tagit slut började målsägandens pappa bli allt strängare mot henne. Han slog henne, spottade på henne och kallade henne för

nedvärderande ord. Det slutade med att familjen gifte bort målsäganden till hennes kusin i deras hemland. Åklagaren gjorde gällande att motivet till gärningen var att återupprätta familjens heder. Tingsrätten fann att det var klarlagt att motivet för äktenskapstvånget var hedersrelaterat. Hedersmotivet fick inte genomslag på straffvärdebedömningen.

Dom 9.2 (B 10163-17)

Hovrätten konstaterade att det var tydligt att den tilltalades gärningar var en reaktion på målsägandens önskan att själv bestämma över sitt liv och vem hon skulle gifta sig med. Motiv till gärningarna var att undvika att familjens heder skulle skadas. Detta motiv var en försvårande omständighet som beaktades vid bedömningen av straffvärdet.

Dom 10 (B 4324-17)

Farbrodern till två tjejer hade misshandlat dem då de hade umgåtts med killar. Tjejernas föräldrar var emot farbroderns handlande. Målsägandena gjorde gällande att motivet bakom gärningen var att begränsa dem i olika avseenden i syfte att upprätthålla familjens heder och att motivet skulle verka i straffskärpande riktning enligt 29 kap. 1 § 2 st BrB. Tingsrätten beaktade vilka definitioner av begreppet heder som fanns att tillgå och lade definitionen i Åklagarmyndighetens handbok till grund för bedömningen.²¹⁰ Tingsrättens ansåg att den tilltalades motiv och agerande hade kommit från honom själv och var därför inte kollektivbaserat. Inte heller sanktioner av någon familj, släkt eller annan grupp. Därför hade inte den tilltalade haft ett hedersmotiv. Trots det beaktade domstolen den tilltalades motiv som en försvårande omständighet enligt 29 kap. 1 § 2 st BrB. Som försvårande omständighet beaktades även i viss mån att gärningen hade varit ägnad att skada tryggheten eller tilliten hos barn i dess förhållande till en närstående person enligt 29 kap. 2 § p. 8 BrB.

Eftersom domen mynnade ut i slutsatsen att ett hedersmotiv inte hade funnits så tolkas "motivet" som beaktas inom ramen för 29 kap. 1 § 2 st BrB inte som ett hedersmotiv. Således dras slutsatsen att det inte var ett hedersmotiv som beaktades i samband med bedömningen av straffvärdet.

Dom 11.1 (B 922-16)

Den tilltalade och hans före detta fru hade skilt sig och hon hade träffat en ny man. Bilder publicerades på henne och hennes nya partner i sociala medier. Den tilltalade beslutade då, tillsammans med sin bror och kvinnans bröder att kidnappa mannen och döda honom. Kvinnan hade känt till planerna och hjälpte till att föra mannen till den parkering där han kom att kidnappas. Åklagaren hävdade att samtliga tilltalade hade haft uppfattningen att deras heder hade kränkts genom kvinnans och målsägandens relation och på det sätt relationen

²¹⁰ Åklagarmyndighetens handbok, 2006, s. 6.

offentliggjorts på sociala medier. Därav var motivet till gärningen att återupprätta familjernas heder. En sakkunnig hördes beträffande hedersvåld. Det var enligt tingsrätten spridningen av fotografierna som var den avgörande faktorn för beslutet att döda målsäganden, vilket stämde väl överens med vad som hade framkommit under förhandlingen om synen på familjens och den äkta mannens upprättande av sin heder. Det fanns enligt tingsrätten en hel del försvårande omständigheter, men hedersmotivet var inte en av dem omständigheterna.

Dom 11.2 (B 821-17)

Enligt hovrätten var orsaken till att brottet begicks familjernas syn på heder samt relationen mellan kvinnan och målsäganden. Hedersmotivet sågs som en försvårande omständighet och beaktades inom ramen för 29 kap. 1 § BrB samt dir. 2017:25 s. 12.

Bilaga 2 - Domar från 2018

Dom 12.1 (B 2708-17)

Målsäganden hade varit gift med den tilltalades bror. De var vid gärningstillfället under en pågående separation. En diskussion om detta uppkom, varpå familjeheder kom på tals. Den tilltalade hade hotat målsäganden och hennes bror samt uppmanat hennes bror att döda henne. Åklagaren åberopade inte hedersmotiv. Tingsrätten konstaterade trots det att gärningarna var hedersrelaterade. Den skada och otrygghet som gärningen hade inneburit påverkade straffvärdet. Eftersom det inte uttryckligen framgick att det var hedersmotivet som påverkade straffvärdet, tolkas det inte på det viset.

Dom 12.2 (B 1977-18)

Hovrätten ogillade åtalet eftersom beviskravet inte ansågs vara uppfyllt. Därav inget hedersmotiv.

Dom 13 (B 11756-17)

Fadern till målsäganden hade hotat henne med att skicka henne till hemlandet och få henne skadad eller dödad. Åklagaren gjorde gällande att motivet till gärningen var hedersrelaterad. Tingsrätten ansåg att gärningen varit hedersrelaterad eftersom hoten hade riktats i syfte att kontrollera målsäganden och begränsa hennes frihet. Att gärningen var hedersrelaterad beaktades vid bedömningen straffvärdet.

Dom 14.1 (B 4208-17)

Den tilltalade hade rollen som familjeöverhuvud av två familjer, vilka liknades vid en storfamilj i deras levnadssätt. Den tilltalade stod åtalad för flera olika gärningar riktade mot olika personer i bägge familjerna. Heder diskuterades enbart i förhållande till målsägande A, varför fokus ligger på denna målsäganden. Den tilltalade hade våldtagit målsägande A vid fyra tillfällen. Åklagaren gjorde inte gällande hedersrelaterad brottslighet i stämningsansökan, men åberopade däremot ett sakkunnigt vittne att höras om hederskultur och hedersförtryck. Tingsrätten konstaterade att uppgifterna lämnade av målsägande A bekräftades av åklagarens sakkunnigvittne. Målsäganden bedömdes ha befunnit sig i en beroendeställning i förhållande till den tilltalade och levt i en form av hederskultur, vilket hade försvårat för henne att söka hjälp. Detta beaktades i skadeståndsfrågan.

Dom 14.2 (B 3237-18)

Det som överklagades var yrkandet om utvisning, varför inget anfördes om heder.

Dom 15.1 (B 2711-18)

Fyra tilltalade hade fått målsäganden att åka med i deras bil och därefter misshandlat honom, då han hade träffat en av dem tilltalades tjejkusin. Åklagaren gjorde gällande att syftet med gärningen var att inskränka målsägandens rätt att umgås med vem han vill, vilket var försvårande. Tingsrätten beaktade vad parterna inklusive den sakkunniga hade berättat om heder. Det stod klart att tjejkusinen hade blivit kontrollerad i form av vilka hon umgicks med. Då kontrollen hade utövats av manliga släktingar och inte hennes föräldrar, var kontrollen ett försök att inskränka målsägandens rätt att umgås med vem han vill på det sätt som åklagaren hade gjort gällande. Tingsrätten ansåg dock att det saknades anledning att närmare klassificera detta beteende, mer än att konstatera att beteendet går utöver vad som i vårt samhälle är normal uppfostran och normal social kontroll. Hedersmotivet beaktades således inte vid straffvärdebedömningen.

Dom 15.2 (B 3064-18)

Hovrätten nämnde den pågående utredningen SOU 2018:69 och konstaterade att det redan fanns möjlighet att beakta ett hedersmotiv vid straffvärdebedömningen. Enligt hovrätten var det inte klarlagt att gärningen var hedersrelaterad. Dock oavsett skälet till försöket att påverka målsäganden att träffa med vem han vill, var begränsningen i sig en omständighet som skulle beaktas i en försvårande riktning vid bedömningen av gärningen.

Dom 16 (B 1356-16)

Den tilltalade, bror till målsäganden, hade misshandlat målsäganden och hennes pojkvän samt uttalat att hon var en hora och att han hade rätt att slå och döda henne. Motivet var enligt åklagaren att målsäganden hade skadat familjens heder. Parterna berättade att deras moder fungerade som ett överhuvud i familjen och att den tilltalade kände en viss press från modern. Tingsrätten tyckte att utredningen i denna del var relativt knapphändig och otydlig. Därav bifölls inte denna del av gärningsbeskrivningen.

Dom 17.1 (B 1468-18)

Den tilltalade, make till målsäganden, stod åtalad för misshandel och försök till mord. Den tilltalade ansåg att målsäganden hade skämt ut honom och vanställt hans heder. Varken åklagaren eller tingsrätten nämnde något om heder eller hedersmotiv.

Dom 17.2 (B 2449-18)

Hovrätten fastställde tingsrättens domslut, men nämnde till skillnad från tingsrätten något om motivet för brottet:

Den tilltalades motiv för brottet har varit att bevara eller återupprätta sin heder. Ett led i detta har varit att skära målsäganden i ansiktet och därmed vanställa hennes ansikte, vilket den tilltalade kort tid före gärningen har skrivit på messenger att han skulle göra mot den som vanställer hans heder. Att motivet för brottet är hedersrelaterat är enligt hovrätten särskilt allvarligt.

Därefter gjorde hovrätten en sammantagen bedömning vid fastställandet av straffvärdet. Tolkningen som görs i detta avseende är att hedersmotivet har beaktats i samband med straffvärdet.

Dom 18.1 (B 522-17)

Modern hade misshandlat sin dotter för att hon hade träffat en kille av annan religion än dem själva. Åklagaren anförde att som försvårande omständighet vid bedömningen av straffvärdet skulle särskilt beaktas att motivet för brottet varit hedersrelaterat enligt 29 kap 1 § 2 st BrB. Tingsrätten kom fram till att brottet var hedersrelaterat mot bakgrund av omständigheterna kring brottet, vilket verkade i en försvårande riktning vid straffvärdebedömningen.

Dom 18.2 (B 3151-18)

Hovrätten delade tingsrättens uppfattning om den tilltalades motiv och att det utgjorde ett försvårande moment vid bedömningen av straffvärdet enligt 29 kap. 1 § 2 st BrB. Hovrätten konstaterade att motivet hade medfört att gärningen hade fått mycket långtgående konsekvenser för målsäganden, varför fängelse skulle väljas som påföljd.

Bilaga 3 - Domar från 2019

Dom 19 (B 2372-18)

Fyra tilltalade hade utpressat målsäganden på pengar genom hot, misshandel och olaga frihetsberövande. Syftet var att målsäganden skulle "betala tillbaka" för att ha haft någon typ av relation med familjens svärdotter. De tilltalade hävdade att målsäganden hade vanärat familjens heder. Åklagaren gjorde gällande att utpressningen borde bedömas som grovt bland annat då det rört sig om hedersrelaterad brottslighet. Tingsrätten biföll enbart åtalet om misshandel, då detta var erkänt. Tingsrätten anförde inget om heder. Begreppet heder framkom enbart i yttrandet från Frivården, som gjorde bedömningen att det förelåg viss risk för återfall i hedersrelaterad brottslighet från den tilltalades sida.

Dom 20.1 (B 5001-17)

Målsäganden hade haft en relation med en kille, vilket hade kommit till familjens kännedom. För att återupprätta familjens heder planerades förlovning och giftermål mellan målsäganden och hennes kusin i hemlandet. Åklagaren hävdade att motivet till gärningen var att återupprätta familjens heder eftersom målsäganden hade haft en kärleksrelation utan att vara gift. Ett sakkunnigt vittne hördes om heder. Tingsrätten återgav vad som hade sagts om hederskulturen, men tog inte ställning till frågan. Åtalet om äktenskapstvång ogillades. Tingsrättens slutsats tolkas som att ett hedersmotiv inte har bedömts föreligga.

Dom 20.2 (B 2955-18)

Hovrätten dömde två av dem figurerande personerna till äktenskapstvång. Det beaktades vad den sakkunniga och parterna berättat om hederskulturen. Bedömningen blev att det var styrkt att slakten levde i en hederskultur, vilket verkade i en försvårande riktning vid straffvärdet.

Dom 21.1 (B 2641-18)

Den tilltalade hade fått reda på att hans fru hade varit otrogen, varför han mördade henne. Enligt åklagaren begick den tilltalade gärningen i syfte att bevara eller upprätthålla familjens och/eller sin egen heder. Ett sakkunnigt vittne inom hedersrelaterat våld åberopades av åklagaren. Tingsrätten konstaterade att det även i andra relationer skulle kunna förekomma att motivet för dödandet är misstanken om partners sexuella relation med en annan person. Trots att den tilltalade gjort vissa uttalanden som talade för att han kom från en hederskultur, så var det inte tillräckligt för att dra slutsatsen att gärningen var hedersrelaterad. Den tilltalades beslut att döda målsäganden skulle likväl kunna ha kommit plötsligt och utlösts av ett gräl mellan dem. Det var därmed fullt möjligt att den tilltalade inte alls hade ett

hedersmotiv enligt tingsrätten. Två nämndemän var skiljaktiga i denna del och tyckte det var styrkt att den tilltalade hade haft ett hedersmotiv.

Dom 21.2 (B 1920-19)

Hovrätten konstaterade att den sakkunniga bekräftade åklagarens beskrivning av hedersmotivet. Ett hedersmotiv skulle enligt hovrätten föreligga om det stod klart att det bland parternas släkt och bekanta fanns åsikter om målsägandens sätt att leva. Detta var fallet här då målsägandens familj ansåg att hennes beteende påverkade deras anseende negativt och andra män i omgivningen tyckte att den tilltalade hade agerat korrekt. Parterna levde således i ett socialt sammanhang som präglas av hedersnormer. Den tilltalade hade därmed haft ett hedersmotiv när gärningen begicks, vilket var en försvårande omständighet enligt 29 kap. 1 § BrB, jfr SOU 2018:89 s. 73f.

Dom 22.1 (B 3364-16)

Far och son hade sökt upp sin dotters/systers pojkvän och hotat honom med kniv utanför hans hem samt skickat hot meddelanden till dottern som var riktade mot henne och pojkvännen. Familjen var emot hennes kontakt med killen, som hade en annan religion än dem själva. Varken åklagaren eller domstolen nämnde något om ett hedersmotiv.

Dom 22.2 (B 2020-18)

Tingsrättens domslut fastställdes av hovrätten, med den ändringen att ett hedersmotiv ansågs föreligga, då de tilltalade inte godtog förhållandet mellan familjens dotter och pojkvännen. En helhetsbedömning av samtliga omständigheter gjordes avseende bedömningen av straffvärdet. Det tolkas som att hedersmotivet var en av dessa omständigheter.

Dom 23.1 (B 1741-19)

Fem tilltalade (två föräldrar, deras två döttrar samt f.d. svärdotter) hade åtalats för människorov och grov misshandel. Svärdotterns relation med familjens son hade upphört och sonen hade träffat en ny kvinna. När det kom till familjens kännedom sökte de upp kvinnan, förde in henne i deras bil, slog henne samt klippte hennes hår (vilket inom den romska kulturen, som de härstammar ifrån, utgör ett symboliskt tecken på att man har gjort något dåligt och inte är värd någonting). Åklagaren gjorde gällande att det var en försvårande omständighet att de tilltalade skurit av målsägandes hår, vilket inom den romska kulturen är starkt vanhedrande samt att gärningen varit hedersrelaterad. Tingsrätten nämnde inget om heder. Vid straffvärdebedömningen uppgav tingsrätten enbart i generella ordalag att vid bedömningen av straffvärdet ska 29 kap. 1 § 2 st BrB beaktas.

Dom 23.2 (B 2766-19)

Hovrätten konstaterade att syftet att visa för andra romer att målsäganden gjort fel är en försvårande omständighet. Mot bakgrund av att syftet inte benämns som ett hedersmotiv, har det inte dragits en slutsats om att ett hedersmotiv har förelegat eller utgjort en försvårande omständighet.

Bilaga 4 - Domar från 2020

Dom 24.1 (B 17470-18)

Den tilltalade hade mördat sin f.d. fru då hon hade gift sig med en svensk man efter deras skilsmässa. Åklagaren hade gjort gällande att motivet till gärningen hade varit att bevara eller återupprätta familjens och/eller sin egen heder. Tingsrätten konstaterade att det var en självklarhet att den tilltalade kan ha påverkats av den kultur han har växt upp i, men att den i avgörande avseende skulle ligga bakom det mord han utsatte kvinnan för var något tveksamt, inte minst med tanke på att den tilltalade helt förnekade detta.

Dom 24.2 (B 4917-19)

Enligt hovrätten fanns det stöd för att parterna hade växt upp i en hederskultur. Deras äktenskap hade varit arrangerat, den tilltalade hade under och efter äktenskapet kontrollerat och begränsat målsägandens umgänge och självständighet. Målsäganden kände en oro över att bli misshandlad eller dödad på grund av sitt beslut att gifta om sig, eftersom ett sådant omgifte inte accepterades av den kultur som hon och den tilltalade hade sitt ursprung i. Hovrättens bedömning blev att den tilltalade hade haft ett hedersmotiv. Det gjordes en sammanvägning av olika omständigheter vid bedömningen av straffvärdet och hedersmotivet var en av omständigheterna.

Dom 25 (B 125-20)

Målsägandens familj fick reda på att målsäganden hade kontakt med en kille och beslutade då att gifta bort henne till en bekant i hemlandet. De stod åtalade för äktenskapstvång, olaga frihetsberövande, misshandel och olaga hot. Åklagaren gjorde gällande att motivet till gärningen hade varit att bevara och återupprätta familjens/släktens förespegling om heder genom att beröva målsäganden möjligheten att fritt utforma sitt liv och göra självständiga val. Det var enligt tingsrätten inte normalt att en förälder agerar som de tilltalade hade gjort. Fadern hade även medgett att heder var viktigt för familjen. Det var därför enligt tingsrätten styrkt att målsäganden levde i en familj av uppfattningen att familjens heder är viktig och att det hindrade henne från att fritt utforma sitt liv och göra självständiga val. Därav var det uteslutet att bedöma gärningen som ett mindre grovt brott och det utgjorde även en försvårande omständighet vid straffvärdebedömningen. Hedersmotivet beaktades även vid påföljdsvalet och häktningsfrågan.

Dom 26.1 (B 871-20)

Den tilltalade dömdes bland annat för försök till mord, människorov och olaga hot. Den tilltalade och målsäganden var förlovade. Målsäganden hade försökt avsluta förhållandet då

hon upplevde att den tilltalade började bli strängare i form av kontrollbehov. Parterna träffades efter en viss tid och målsäganden berättade då att hon sedan några månader tillbaka hade träffat en ny kille. Den tilltalade började då hota och misshandla målsäganden, när de satt i den tilltalades bil. Han styrde av vägen och bilen voltade. Målsägandebiträdet gjorde gällande att gärningen var hedersrelaterad. Tingsrätten beaktade de normer som parterna levde efter samt vad en sakkunnig berättat och konstaterade att den tilltalades försök att kontakta målsäganden den aktuella dagen inte var föranledd av omsorg och empati utan istället av en frustration över att inte längre ha kontroll över målsäganden. Tingsrätten konstaterade att det faktum att målsäganden befann sig i en hedersrelaterad kontext och försökte bryta med sin starkare fästman påverkade straffvärdet.

Dom 26.2 (B 2126-20)

Hovrätten konstaterade att vissa uppgifter tydde på spår av ett hedersförtryck. Den tilltalades avsikt vid gärningstillfället var dock inledningsvis att försonas med målsäganden, men när det kom till den tilltalades kännedom att målsäganden hade en ny pojkvän bestämde sig den tilltalade för att köra av vägen. Därför var det ett snabbt agerande från den tilltalades sida och det var inte utrett att agerandet var hedersrelaterat.